

ZAVRNITEV SOVJETSKEGA MODELA- delavsko upravljanje:

- po napadu Informbiroja težki časi & dramatična ideološka in politična izkušnja
- obstajala resna grožnja vojne intervencije, zato se je država pripravljala nanjo in na mogočo obrambno vojno ($\frac{1}{4}$ nacionalnih dohodkov)
- tudi z zahodnimi državami v sporu zaradi meja
- država zaradi ekonomske blokade & povečanih izdatkov za narodno obrambo odneha od izgradnje mnogih objektov Petletnega načrta industrializacije
- gospodarski razvoj je stagniral 4 leta
- število zaposlenih upade za 156.000 ljudi
- življenjski standard pade → nezadovoljstvo med ljudmi
- kmečko prebivalstvo se je močno upiralo kolektivizaciji
- v KPJ hud boj z kominformovci
- ostanki meščanske opozicije v državi & politična emigracija na zahodu prizadevali izkoristiti spor z ZSSR za svoje cilje
- širijo se spoznanja, da pot in metode za izgradnjo socializma po vzoru ZSSR niso dobri
- povečana funkcija represivnega državnega aparata
- je obvladala velike težave in nezadovoljstvo
- povečala se je tudi samostojnost organov za notranje zadeve, ki so nadzorovale celotno družbeno življenje
- prišlo do oboroženih spopadov & tudi do upora (Cazinska krajina, maj 1950) → do masovnega odpora ne pride
- narod se zaveda, da je država ogrožena, pa tudi pričakovalo se je, da bo spopad s stalinizmom privedel do popuščanja
- zaradi porasta represije je vodstvo KPJ spoznalo, da pot po kateri stopa ni dobra → Tito javno opozoril, da se z ljudstvom ne da upravljati tako kot z vojsko
- vodstvo KPJ razpravljalo o novih smereh družbenega razvoja:
  - pozornost usmerjena na iskanje ideološke legitimnosti za odpor proti agresivni kampanji vodstva ZKP in ZSSR
  - legitimnost iskali v marksistično- leninističnih pozicijah
  - verjeli, da je obramba proti Informbiroju samo obramba KOMUNIZMA
  - kritična analiza sovjetskega družbenega modela → ZAKLJUČEK: v ZSSR se je začetna oblika drž. socializma transformirala v sistem drž. kapitalizma v katerem je delavski narod postavljen v najnižji položaj, vso oblast pa je prevzela »birokratska kasta«, ki je zapustila internacionalno socialistično & proletarsko zunanjo politiko in prestopila v pozicijo imperialistične politike carske Rusije → pri tej analizi je KPJ uvidela, da je družb. model v Jugoslaviji podoben tistemu v ZSSR, vendar še ni prišlo do stanja kakršno je v ZSSR, ker ni bilo dovolj časa, da bi se vodilni sloji izrodili v »birokratsko kasto«
- prišli do zaključka: bolj umirjen razvoj brez nove revolucionarne vizije in koncepcije bi privedel do krize in poraza jugoslovanske revolucije.
- na osnovi te analize so vodilne osebnosti jugoslovanske revolucije zavrgle sovjetsko smer (pot) in razčlenile nov, alternativni program socialističnega razvoja
- ideološka in konceptualna opora: poudarjanje Marxove teze o asociaciji svobodnih proizvajalcev; Engelsovo razumevanje odmiranja države in ustvarjanje družbe združenih svobodnih proizvajalcev; Leninove teze o samoupravljanju (iz dela Država in revolucija)

- prišli do zaključka, da se je preveč poudarjalo nevarnost buržuazije, ki so jo pravkar vrgli z oblasti, premalo pa se je poudarjalo nevarnost despotske oblasti komaj nastalega aparata nove socialistične države & birokracija prav tako podcenjena (drž. lastništvo nad sredstvi proizvodnje in sistem, ki je zgrajen na tem kontrarevolucionaren in tako delavskemu razredu preti nevarnost lastne birokracije)
- treba je bilo preprečiti proces nastajanja novega vladajočega birokratskega sloja in delavski narod narediti za nosilca družb. razvoja → sledil program začetnih sprememb v tedanjem državno-centralističnem sistemu → predaja tovarn v vodenje delavcem (Zakon o vodenju državnih gospodarskih podjetij s strani delavnih kolektivov, ki ga je 27.6.1950 sprejela Narodna skupščina FNRJ) → Tito najavil program na učenju marksizma-leninizma & tovarna delavcem, zemlja kmetom pomenila besedo, ki vsebuje v sebi ves program socialističnih odnosov v proizvodnji
- ideja o delavskem vodenju podjetij: predvideva poslovno samostojnost in tržni mehanizem s katerim bi se zamenjalo državno planiranje.
- radikalna kritika stalinizma je privedla do nove vloge KP v družb. razvoju: partijski ideologi in teoretiki so poudarili da je za razvoj samoupravnega demokratičnega sistema potrebno da bi se partija umaknila z vodilnih mest → to bi omogočilo razvijanje večje svobode izražanja družb. idej, pogledov in misli → odločeno je bilo tudi da se opusti monopol partijskih voditeljev in organov v tolmačenju družb. razvoja → Novi koncepti sprejeti na VI kongresu KPJ v Zagrebu 1952: spremenili ime v ZVEZO KOMUNISTOV

URESNIČEVANJE KONCEPTA DELAVSKEGA IN DRUŽBENEGA SAMOUPRAVLJANJA:

- spremenjena je bila smer družb. razvoja: opuščena je bila sovjetska smer utrjevanja sistema državnega socializma & začet proces uresničevanja socialističnega samoupravljanja
  - po predaji tovarn v roke delavcev je sledilo tudi reorganizacija zveznega državnega aparata, z zmanjševanjem njegovih pristojnosti je bila omogočena razširitev pravic republik, lokalnih družbeno-političnih skupnosti
  - reorganizirana so bila ministrstva za gospodarstvo in ukinjene direkcije (uprave) v ministrstvih, ki so neposredno upravljale s podjetji → več samostojnosti
  - podjetja dobila več pravic do upravljanja z dohodkom (večji del dohodka še vedno centraliziral v državne investicijske fonde federacij, republik in komun) → v začetku 50- tih let razvil dvojni sistem v razširjeni produkciji: večji del ostane državi, manjši delovnim kolektivom
  - poleg podjetij še komuna temeljna družbena skupnost
  - zveznim in republiškim organom namenjena le koordinativna, usmerjevalna in servisna vloga za potrebe samoupravnega razvoja delovnih organizacij in komun
  - Komune (verjetno občine):
    - preide oblast, skrb in odgovornost za razvoj šolstva, kulture, zdravstva & podobno v institucije v katere je bilo uvedeno samoupravljanje
    - sredstva pridobivale od prihodka podjetij s svojega območja
    - namenjena ekonomska funkcija: omogočanje pogojev dela, pravica do vodenja razvojne politike & skrb za komunalno gospodarstvo in infrastrukturo gospodarstva in družbene službe
    - organi komune kontrolirali poslovanje podjetij in ustanov
  - Ustavni zakon 1953: nov dom –svet proizvajalcev- vgrajen v vse organe oblasti od občinske do zvezne skupščine (svojevrsten svetovalec komune, republike in federacije)
    - skupščine družbeno-političnih skupnosti so kvalificirane kot organ oblasti in kot organ samoupravljanja

- nov položaj izvršnih organov teh skupščin: ukinjene so vlade in formirana izvršni sveti → s tem se je poudarilo, da naj bo skupščina delavno telo, ki vodi politiko in prinaša zakone in odločitve, ki bi jih izvršni sveti uresničevali)
- na kritiki stalinizma in razvoju samoupravljanja poudarjena zakonitost dela državnih organov: okrepljena samostojnost sodstva, delovanje organov pregona okrepljeno z demokratičnimi, modernimi in bolj humanimi predpisi
- sprememba v delu Zveze Komunistov (ZK): partijski forumi in organizacije so del odločanja prepuščali organom samoupravljanja; težišče dela prenašala na ideološko- politični plan (načrt); ukinjeni so mnogi privilegiji vodilnih ljudi in organov in zmanjšani razponi med plačami
- zmanjšan državni aparat
- ukinjeni so bili agit- propi
- opuščen je socrealizem
- začetek novih stilov in smeri umetnosti on novi pristopi družbenem razvoju in svobodnejše razvijanje družbene znanosti
- decentralizacija in postopna demokratizacija, zmanjševanje represije, večja samostojnost podjetij prispeva k rasti proizvodnje → uvedba samoupravljanja prispeva k najvišji stopnji rasti v svetu
- novo smer družbenega razvoja podprli tudi kmetje (osvobojeni prisilnega odkupa in delavnih zadrug- razpuščene 1953)
- inteligenci odprla pot do svobodnejšega ustvarjanja
- komunisti doživljali koncept samoupravljanja kot renesanso revolucije in rešitev pred stalinističnega despotizma
- sredi 50-ih let kritično gledanje na latentne oblike stalinizma v preostalih elementih državnega socializma, posebno moč birokracije
- začno izvajati koncepti po katerih je treba samoupravljanju dodati pravico državljanom do svobodne politične organizacije, da je treba formirati različne politične partije (stranke), ki bi se tako kot v državnem večstrankarskem sistemu (večpartijskem) menjavale na oblasti in druga drugi preprečevale monopol nad političnim vodenjem in upravljanjem družbe → izziv zvezi komunistov: privedlo do razcepa ZK, odprlo pot anarhiji, privedlo do državljanske vojne
- demokratizacija političnega življenja začela rušiti vojno- revolucionarno enotnost vodstva ZK → primer M. Đilas: začel kritiko Partije, njenega dogmatizma, monolitizma in birokratske mentalitete ter posameznikov iz liberalnih pozicij
- na volitvah 1953 je bil izveden poizkus volitev z več kandidati za poslance v zvezno in republiške skupščine (v predvolilnem boju so kandidati začeli z medsebojnimi boji in z zbiranjem svojih pristašev → ocenjeno kot začetek frakcionističnega političnega organiziranja, ki bi lahko razbilo enotnost Partije)
- velik izziv pojavil tudi v ekonomskem življenju: svobodni blagovni proizvajalci so poizkušali pridobiti večji dohodek s špekulativnimi sredstvi (povečevanje cen, prikrivanje svojih dohodkov zaradi manjšega davka)
- vsi ti procesi so nakazovali na začetek kapitalističnega načina življenja: konec 1953 in začetku 1954 je vodstvo ZKJ analiziralo »antisocialistične« pojave in deformacije do katerih je prišlo pri prvih korakih samoupravljanja → sklep: politična demokratizacija in tržišče omogočilo pot obnavljanja do takrat prikritim tendencam komaj razbitega meščanske družbe, ki bi lahko ogrozila uresničitev socialističnega samoupravljanja. Zato prekine s procesom demokratizacije, debirokratizacije, da bi se stabiliziralo že doseženo in počaka da dozorijo predpostavke za nadaljnji razvoj samoupravljanja.

- prekinitvev razprav o nadaljnjem razvoju samoupravljanja
- centralni državni organi obdržijo ekonomsko in politično regulacijo
- Partijsko vodstva poostriža disciplino v ZK in obnovila dober del opuščenih vodilnih funkcij
- obnovljen program 5-letnih načrtov, ki je bil zožen na načrte investicij

IZVENBLOKOVSKI POLOŽAJ IN OBLIKOVANJE POLITIČNE NEUVRŠČENOSTI:

- zahodne kapitalistične države (mislile, da je Jugoslavija zaveznik SZ) je presenetil napad Stalina na Jugoslavijo (izključitev KPJ in Jugoslavije iz mednarodnega komunističnega gibanja & iz vseh političnih organizacij in mednarodnih zvez, ki so bile pod vplivom ZSSR)
- ZDA, VB in Francija 1948 so cono A svobodnega ozemlja Trsta predale Italiji → niso izvedle
- Jugoslavija ni popustila sovjetskim pritiskom, vojna priprava na mogoč napad z Vzhoda: ZDA, VB in Francija so 1949 pozitivno odgovorile na jugoslovanski predlog, da se Jugoslaviji najprej nudi ekonomska in šele nato še vojna pomoč (pristale misleč, da s tem slabijo sovražni vojno-politični blok)
- Jugoslovanska vlada je ob oceni možnosti napada držav Varšavskega pakta 1949-55, konstantno širila in krepila ekonomske, vojaške, politične in kulturne vezi z ZDA, VB, Franciji in ostalimi zahodno evropskimi državami → ko so te vezi najbolj razvite se Jugoslavija neformalno integrira v Zahodno zvezo
- izraz politike meddržavnega povezovanja: podpisovanje Ankaranske pogodbe (pakta), februar 1953, o varnosti na Balkanu med Jugoslavijo, Grčijo, Turčijo; avgusta 1954 podpisovanje Balkanske Zveze (skupna obramba pred nevarnostjo iz Vzhoda) → s poenjanjem Hladne vojne izgubi prvotni vojni pomen
- Jugoslavija istočasno vzpostavi odnose z novo nastalimi in neodvisnimi državami v Aziji in Afriki
- 1950 ima diplomatske odnose z 29 državami, 1953 že z 49, istočasno je sklenila 16 novih ekonomskih sporazumov z državami s katerimi prej ni imela nobenih ekonomskih odnosov
- Hegemonistični pritisk vlade ZSSR in držav t.i. narodne demokracije ter grožnja z orožjem & nova ideološko-politična spoznanja vodstva KPJ, je privedlo do zavrnitve sovjetske teorije o delitvi sveta na socialistični in kapitalistični blok (Sovjetska ideološka delitev sveta: kapitalizem in socializem- imperialistični blok na čelu ZDA in socialistični blok na čelu ZSSR) → KPJ: v vsaki državi se odvija boj med progresivnimi in socialističnih z ene strani ter konzervativnimi in reakcionarnimi močmi na drugi strani, socializem se ne pokriva z mejami med blokoma in državami
- Jugoslavija ni pristopila k nobenemu bloku → to so ji onemogočale velike ideološke razlike in politična izkušnja z vodilnimi zahodnimi državami
- Vzrok: obramba neodvisnosti, doktrinarno oddaljevanje od KPSZ, nova spoznanja o sovjetskem razvoju in specifična geopolitična pozicija v središču blokovsko razdeljenega sveta → pripelje J. Broza- Tita in vodstvo Jugoslavije, da se je Jugoslavija v začetku 50- ih let opredelila »protiblokovsko« in se postavila na stran miroljubnega sobivanja, enakopravnosti med narodi in državami & proti vmešavanju v notranje zadeve drugih držav
- razmišljanje v smeri antiblokovske politike prispevale tudi razmere v ZSSR po Stalinovi smrti (1953) → destalinizacijske tendence in ublažitev mednarodnih napetosti, kar je spremenilo tudi politiko do Jugoslavije in normalizacije odnosov med državama
- v Beograd je prišla 26.5.1955 sovjetska državno-partijska delegacija z Nikito Hruščovim (prvi sekretar CK KPSZ) na čelu, ki je preklical obtožbe Stalina in partij (strank) Informbiroja proti Jugoslaviji

- Beograjska deklaracija: podpisali Sovjetska državna in jugoslovanska državna delegacija 2.6.1955; odnosi med državama se morajo razvijati na principih spoštovanja suverenosti, neodvisnosti in enakopravnosti
- med obiskom Tita ZSSR je bila v Moskvi podpisana Deklaracija o odnosih med ZKJ in KP SZ 20.6.1956: sprejet princip enakopravnosti med partijama, na istih principih so obnovljeni odnosi z drugimi partijami vzhodnoevropskih držav
- sredi 50-ih let je v vzhodnoevropskih državah prihajalo do kriz, za katere so konzervativne strani v teh državah in tudi v ZSSR krivile Jugoslavijo, da ona spodbuja te procese → Jugoslovanski koncept neodvisnosti in samoupravljanja nasproti stalinistični strahovladi sta sama močno delovala na ljudi iz vzhodnoevropskih držav, brez angažiranja Jugoslavije
- Madžarska vstaja: oktober 1956, ZSSR obtožila Jugoslavijo, da je vplivala na dogajanja → Titova ocena: največji krivec politika madžarskega stalinističnega vodstva
- odnosi z ZSSR poboljšali v začetku 1957, vendar se je konec tega leta in v začetku 1958 začela nova antijugoslovanska kampanija zaradi novega Programa KP J (Náčrt objavljen že 1957, Program sprejet na VII. kongresu 1958), kampanija trajala do 1961, nato se je stanje poboljšalo
- ZKJ zopet obtožena: zaradi »revizionizma«, zaradi vodenja Jugoslavije v ameriško odvisnost in odvisnost od drugih imperialistov, zaradi »spodkopavanja socialističnega lagerja«, zaradi izvenblokovske politike, ki škodi vsem miroljubnim državam in oblastem → **savjetovanje** (zbor) 81 komunistične partije je novembra 1960 proglasilo, da je boj proti jugoslovanskem revizionizmu internacionalna obveza vseh komunističnih in delavskih partij (strank) → obnovitev napada na ZKJ (blažji od 1948) → napad na ZKJ in Jugoslavijo skrival spopad Kitajske in ZSSR → poizkus, da bi Jugoslavijo navezali na čim več držav Varšavskega pakta
- izvenblokovski položaj Jugoslavije, odpor proti politiki sovjetskih sil, boj za neodvisnost države (od pritiskov z zahoda in nato še iz vzhoda) so utirali pot ideji in politiki nevrščenih v blokovski razdelitvi sveta → antiblokovsko stališče je Jugoslavija zavzela že v ZN 1950, ko se je začela Korejska vojna (1. skupina držav okoli ZDA in J Koreje, 2. skupina držav okoli ZSSR in S Koreje), se nekaj držav med njimi tudi Indija in Jugoslavija ni opredelilo za stran temveč pozvalo na zaustavitev vojne in povrnitev v prejšnje stanje → Tito to zunanje-politično orientacijo ponovil v govoru v Beogradu 27. 10. 1951: Jugoslavija proti delitvi sveta Velikih sil, Jugoslavija se bo borila za enakopravnost med državami
- 1954- 55 končevanje hladne vojne, Jugoslavija razbila ekonomsko blokado in politično izolacijo ZSSR in vzhodnoevropskih držav, z ZDA in zahodnoevropskimi državami obdržala dobre odnose= Tito prevzame iniciativo sovjetskega značaja: v izvenblokovskih državah videl rojstvo novih moči, ki lahko privedejo do novih mednarodnih odnosov in ustvarijo nov družbeni red (sredi 50-ih let obiskal države Afrike in Azije in postavil temelje gibanja nevrščenih)
- 18-19. 7. 1956 brijonski sestanek Tito- Nehru: dogovor o politiki združevanja nevrščenih in izvenblokovskih držav
- Beograjska konferenca: 1961 ustanovitev gibanja nevrščenih

EKONOMSKI IN DRUŽBENI RAZVOJ (1955- 64):

- ustavni zakon 1953: integralni sistem samoupravljanja
- večja avtonomija občin 1955
- po 4- letni stagnaciji, se 1952 začne obdobje velike stopnje rasti industrije, konec 50- ih let pa še kmetijstva: 1952-62 industrijska proizvodnja porasla več kot 3X (302%), kmetijstvo se je podvojilo

- (182%), število zaposlenih se je podvojilo → stopnja rasti v Jugoslaviji je bila 3-4X večja kot v najbolj razvitih državah na zahodu in večja tudi od povprečja socialističnih držav
- na začetku 60-ih let Jugoslavija pospešeno sprejema način življenja industrijske družbe → pospešeno industrializacijo spremljale spremembe v socialni strukturi prebivalstva: kmetijsko prebivalstvo se je zmanjšalo iz 70% (1948) na 49,7% (1964), kmečka mladina se je masovno zaposlovala zunaj poljedelstva → število učencev za kvalificirane poklice je porasel iz 50.073 (1945/1946) na 169.684 (1963/64), št. učencev tehničnih in drugih strokovnih šol iz 10.931 na 197.136, št. študentov iz 25.339 na 170.499.
  - v začetku 50-ih let se je politično stanje v državi stabiliziralo, opozicijsko delovanje ostankov meščanskih strank prenehalo, delovanje informbiroja izginilo
  - do 60-ih let preneha skoraj vsa protidržavna dejavnost; število političnih obsojencev se je naglo zmanjševalo (1947- 10.211, 1964- samo 7107)
  - na začetku 60-ih let liberaliziran sistem potovanja v tujino, državljani dobijo pravico do potnih listov → množično odhajanje na delo v zahodnoevropske države (1960- 10.000, 1964-105.000)
  - med prebivalstvom ni bilo socialnih nemirov (prva stavka v Trbovljah 1958- stavka rudarjev → osamljen pojav)
  - vodilni družbeni sloj države je bil v glavnem sestavljen iz udeležencev NOB in je bil še relativno mlad (35-40 let)
  - visoki rezultati industrializacije, pospešena urbanizacija, radikalne spremembe socialne strukture, masovno izobraževanje so ustvarjali prepričanje, da je zaostala kmetijska, balkanska država že izgradila enkraten, stabilen družben sistem samoupravljanja, ki ji bo omogočil konkurenco razvitih držav
  - kljub spremembam 1950-55, je družbeni sistem na začetku 60-ih let zadržal pomembne karakteristike t.i. državnega socializma izraženemu v enopartijskem sistemu in podržavljeni ekonomiji
  - zvezni partijsko-državni center je suvereno usmerjal družbeni razvoj in vodil državo
  - v zveznih fondih je bila centralizirana tretjina jugoslovanske akumulacije, z ostalima dvema tretjinama je bila na razpolago republikam, komunam (občinam) in podjetjem, vendar je na njih (2/3 vplivali zvezni organi) federacija glavni investitor industrializacije države
  - zvezna politična vodstva: CK ZKJ, SO SSRNJ (ZO ZSDLJ), Centralni svet SSJ (ZSJ), CKNOJ, Zvezna skupščina, SIV (ZIS) in vsa republiška centralna politična in državna telesa so delovala v duhu in okvirnih odločitev Izvršnega komiteja CK ZKJ → v tako zgrajenem hierarhičnem sistemu republike niso imele dovolj pravic za svoj razvoj
  - vodilne osebnosti republik so hkrati sodelovale tudi v zveznih organih in do nekje sodelovale pri zveznih odločitvah, od republik pa se ni zahtevala formalno soglasje za zvezne odločitve → končno besedo imela skupina vodilnih osebosti z J. Brozom- Titom na čelu (vodja države & Pratile)
  - republike imele majhna finančna sredstva za vodenje ekonomske politike → poizkušale pridobiti sredstva iz fondov federacije → posledica: permanenten nesporazumi med republikami glede delitve sredstev centraliziranega investicijskega fonda → ti spori na začetku 60-ih let so hromili delovanje ZIS-a
  - tretja stopnja v hierarhiji državne organizacije so bile komune (občine)- družbeno- politične skupnosti → njihova vloga ne samo temelj družb.- politična temveč tudi ekonomska skupnost, vendar posedovale malo sredstev za ekon. razvoj in financiranje družb. delovanja
  - status avtonomnih enot je bil med statusom republik in komun (občin)

- na ravni komun (občin), avtonomnih enot, republik in federacije je obstajala široka mreža vodstva družbeno- političnih organizacij: partijski komiteji, vodstvo SSRN (SZDL), sindikati mladincev, borcev in državni organi → osrednja vloga: partijski komiteji → posebej močni partijski sekretarji kot vodilni ljudje v teh komitejih
- v gospodarstvu so podjetja delovala kot blagovni proizvajalci, se pravi kolektivi pridobili dohodek s prodajo blaga na tržišču → razpolagali le s polovico dohodka, drugo 1/2 pa so državni organi dobili od federacije do komune (občine)
- del dohodkov s katerim so upravljali delavni kolektivi se je dajalo za akumulacijo, osebne dohodke in fonde → od skupne akumulacije podjetjem ostalo le 1/3, ki se je v glavnem porabljala za modernizacijo tehnološkega procesa
- skoraj vsa izvršna telesa in politična vodstva so bila izven javne kontrole in družbene kritike, razen nižjih organov pred kritiko višjih → posebno izven kontrole: organi za notranje zadeve

GOSPODARSKA IN DRUŽBENA REFORMA V POL. 60- IH LET:

- konec 50- ih in začetku 60- ih let se je začela diferenciacija v ZIS- u in vodstvu ZKJ → nesoglasja med člani so bila skrita pred javnostjo, tudi pred člani Zveze komunistov, tudi od vodilnih kadrov nižjih in srednjih ravni → med najvišjimi državnim in partijskim voditelji se je začela polarizacija → delitev: 1. da je obstoječi družb. sistem zaključeno delo 10- letnega razvoja socialističnega samoupravljanja & 2. da se Jugoslavija nahaja na začetku stvaritve samoupravne družbe
- začetek 60-ih let polarizacija:
  - 1.) pristaši državno- partijskega centralizma
  - 2.) pristaši reforme celotnega družbenega sistema v smeri samoupravljanja & Programa ZKJ
- v povojnem času v vodstvu ZKJ prisoten problem odnosa do centralizma → E. Kardelj prvi javno omenil 1957 (pravi: birokratsko- centralistične tendence... spodkopavajo bratske odnose med samostojnimi narodi Jugoslavije... Če bi te tendence prevladale, bi sledila vzpostavitev birokratskega despotizma...) → takšno razmišljanje razširjeno v Sloveniji & na Hrvaškem
- proti taki kritiki centralizma, del partijskih prvakov & politikov poudarjal, da nevarnost za enotnost Jugoslavije izhaja iz partikularizma republik & bratstvo in edinstvo bolj motijo nacionalno- republiški interesi proti katerim naj se Zveza komunistov bori
- te različne ideje predstavljene na VII. kongresu ZKJ v Ljubljani 1958
- že na začetku 60-ih smeri razvoja drž. ureditve dobile federalistične in centralistične koncepcije → pristaši prepričani da najbolj utrjujejo jugoslovansko skupnost in edinstvo
- **CENTRALISTIČNI KONCEPT** (konceptija): da dosego bratstva & edinstva učvrščevanje obstoječega državnega centralizma z uresničitvijo razdelitve pomembnosti (večvrednosti) med federacijo in njenimi članicami, nato pa ohranjevanje demokratičnega centralizma v ZKJ
- **FEDERALISTIČNI KONCEPT**: Jugoslavija se utrjuje s federalizmom v smislu večjih pravic in odgovornosti republik
- oba koncepta izšla iz samoupravljanja
- federalistični: samoupravljanje na začetku razvoja & potrebno, da zajame delovne organizacije, komune (občine), republike in Federacijo ustvarjajoč nov globalni družbeni sistem, ki omogoča neenoten razvoj vsakega jugoslovanskega naroda
- centralistični: samoupravljanje v glavnem dovolj razvit in dovršen sistem, ki vodi Jugoslavijo bolj proti »federaciji« komun, namesto k federaciji republik

- istočasno kot problemi federalizma & mednarodno- nacionalnih odnosov znotraj vodstva ZKJ, so se pojavili prvi zagovorniki nacionalnih ideologij v intelektualnih krogih
  - poleg razlik v razumevanju federalizma & mednacionalnih odnosov, se pojavijo tudi razhajanja tudi pri drugih vprašanih družbenega razvoja Jugoslavije → vplivnejši & večji del političnih prvakov, partijskih ideologov in teoretikov je obnovilo ideje iz 50-ih o nujnosti reformacije tržišča, ker brez njega ni mogoče zavarovati ekonomskega napredka niti napredka samoupravljanja
  - Jugoslavija razvila do ravni, ki je narekovala bolj celovito vključevanje v svetovno gospodarstvo, ki funkcionira pretežno po tržnih zakonitostih
  - del vodilnih struktur (posebej v ZKJ) bal uvedbe tržišča zaradi strahu pred obnovo kapitalističnih odnosov & političnega in kulturnega vpliva z zahoda → zato mora imeti odločilno vlogo v ekonomiji država
  - tretji spor: vprašanje sistema in nosilca sredstev za razširjeno produkcijo
  - večina ključnih vodilnih ljudi ZKJ, ki so kreirali ideje družbenih sprememb, zbrani okoli Kardelja → samoupravljanje ne obstaja, če proizvajalci ne razpolagajo s sredstvi za razširjeno reprodukcijo
- drugi:
- delavni kolektivi že razpolagajo z 1/3 akumulacije
  - glavnina sredstev mora še naprej pripadati zvezni državi in ne delovnim kolektivom, komunam in republikam, ker oni ne morejo nadzorovati družbenih potreb za optimalno razporeditvijo in vrsto industrije
  - samo organi federacije imajo vpogled v potrebe države kot celote, zato njim treba prepustiti investicijsko politiko
  - tisti, ki so vztrajali na ukinitvi drž. investicijskih fondov so poudarjali, da državni organi delajo večje investicijske napake z grajenjem t.i. političnih podjetij, ker ne čutijo posledic svojih napak → delavci bolj racionalno investirali, ko bi razpolagali z akumulacijo saj bi neposredno čutili posledice svojih odločitev
  - spor: način uresničevanja samoupravljanja & njegove vsebine (sestave) v tovarnah → nekateri partijski vodilni možje, posebno sindikalni aktivisti:
    - 10-letna praksa pokazala kako vodstva podjetij težijo k uzurpaciji pravice samoupravljanja in oblasti nad delavci
    - zavzemali za zamenjavo posrednega upravljanja, izraženega z institucijo delavskih svetov, z neposrednim (vsi delavci odločali, svet bi bil njihov izvorni organ)
    - že v 50-ih v nekaterih podjetjih zbori delavcev kot oblika samoupravljanja
  - v 60-ih širile ideje: mnoga podjetja reorganizirala z delitvijo na oddelke kot manjše tehnološke samoupravne in ekonomske celote → voljeni oddelčni delovni sveti ali vsi delavci neposredno samoupravljali
  - istočasno boj za to, da se malim novoustanovljenim samoupravnim enotam omogoči svobodnejše razpolaganje z dohodkom
  - kmalu pojavili nasprotniki samoupravljanja: treba preprečiti kar vodi v razbijanje podjetij
  - aktualiziran problem vloge in prakse ZK
  - soglasje, da družba in samoupravljanje še dolgo potrebujeta komunistično organizacijo
  - eni zagovarjali, da samoupravljanje lahko razvije z vodilno vlogo monolitne Partije

- drugi vztrajali pri novi vlogi Partije, katere vpliv bi moral temeljiti samo na veljavnosti argumentov
- nosilci ene tendence v vodstvu ZKJ so se zavzemali za ideje VI. kongresa KPJ (1952), ki je najavil odcepitev Partije od države
  - drugi, posebej J. Broz- Tito, mislili, da je bil sam VI. kongres preveč liberalno usmerjen
  - v začetku 60-ih politični vrh izogibal in prelagal razprave o svojih političnih nesoglasjih → osnovne politične tendence niso bile formirane kot strankarske frakcije, njihovi nosilci med sabo niso javno problematizirali
  - poleg prakse večletnega izogibanja razprav o spornih vpr. in razlikah političnega vodstva, še praksa glorificiranja uspehov družb. razvoja v javnih nastopih: podarjanje enotnosti ZKJ, poudarjanje stabilnosti družbe, razvitosti samoupravljanja, bratstvo in edinstvo ter sloga med narodi Jugoslavije, zdravo stanje med mladino, veliki gospodarski uspehi in vsenarodna podpora politike ZKL
  - pokazano tudi na družbene probleme in slabosti → v glavnem: lokalizem & partikularizem, oportunističen & liberalizem, delovanje ostankov razlašene klase, vplivi z zahoda → slabosti niso v temeljih sistema, niti v generalni politiki, temveč v njihovi izkrivljenosti & sporih in neprimernemu izvrševanju ukazov (direktiv)
  - kljub odlaganju razprav o političnih razlikah v vodstvu ZKJ, so imeli pristaši reformnih posegov iniciativo:
- glavna vloga: Kardelj (v Partiji odgovoren za izgradnjo družbenega sistema)
- podprli: M. Popović, V. Bakarić, S. Vukmanović- Tempo, P. Stambolić, M. Todorović idr.
- njihovi iniciativi botrovalo »gibanje« za novi sistem razdelitve dohodkov v kolektivih, v katerih se je nameravalo uresničevati neposredno delavno samoupravljanje, v obliki reorganizacije podjetij na ekonomske enote → ideje nastale na Hrvaškem, nato razširile po Jugoslaviji po zaslugi sindikatov
  - poudarjalo da se tako »gibanje« lahko širi le pod predpostavko globalnega gospodarskega sistema
  - pritisk decentralizacije in deetatizacije ter odpiranje gospodarstva svetu je prihajal iz razvitih središč → posebej Slovenija & Hrvaška
  - takšne iniciativne težnje za emancipacijo od zveznega političnega centra
  - zaradi konstelacije odnosov v partijsko- državnem vrhu ni bilo mogoče, da se projektira reforma v razviti in odprti obliki, tudi s podporo Partije, katere vodstvo je bilo proti temu, da se ukvarja z gospodarstvom, so protagonisti reforme šli po drugi poti:
    - v proceduri zaobšli Izvršni svet CK ZKJ
    - v metodi lotili sprememb, ki niso zajele celotnega gospodarskega sistema niti ne spremenijo njegovih temeljev temveč samo en njegov segment: odnos razdelitve dohodka med gospodarske organizacije in državo
  - s spremembami ukinjeni državni instrumenti s katerimi se je do tedaj kvantitativno določala proporcija razdelitve med podjetja in državo, tako da so delavski kolektivi dobili pravico do svobodne delitve čistega prihodka na svojo akumulacijo in osebne dohodke → povečanje avtonomnih pravic podjetij pri razdelitvi, nakazoval na možne spremembe v drugih segmentih (cene, kreditno- monetarni sistem, problem drž. investicijskih fondov, devizni sistem)
  - spremembe sprejela Zvezna skupščina: 1. 3. 1961 → ustavni zakoni
  - nastala ideološka sintagma »Zakon o dohodku« → zakon na katerem se bo zgradila nova totalnost družbenih odnosov
  - sprejem novega »družbenega zakona« bo s časom izničil »zakon profita« kot temelja kapitalizma & »zakon državne pridobiti (profita)« kot temelj državnega socializma

- ideološka elaboracija »novega zakona«: M. Popović → revolucionarno globino družbeno-ekonomskih sprememb, ki jih implicira zakon o dohodku primerjal z največjimi revolucionarnimi spremembami družbenega razvoja Jugoslavije, kot sta bila nacionalizacija 1946 in uvedba delavskega samoupravljanja 1950
- v času uvajanja sprememb v gospodarski sistem 1961 (najava gospodarske reforme) naglo zmanjšano 10-letna rast industrijske proizvodnje najavi vstop v recesijo: stopnja rasti 1959 je bila 17,6%; 1960 že 15,6%; 1961 pa samo 4,1%
- nasprotniki reforme krivili decentralizacijo, prevelike samoupravne pravice kolektivov in hitri prehod na tržni mehanizem
- stagnacija, upadanje ritma proizvodnje, porast osebnega dohodka nad rastjo produktivnosti dela in druge motnje so izzvale ostro reakcijo in polarizacijo v vseh političnih in državnih strukturah
- čeprav so pristaši reforme kazali na to, da je recesija nastopila mimo ekonomskih mer → razhajanja privedla do zaustavitve sprememb v gospodarskem sistemu
- politične razlike v vodstvu federacije in republik poglobile → Tito na razširjeni seji IK CK ZKJ marca 1962 zbral poleg članov IK tudi ostale vodilne člane federacije in republik → v 3-dnevni razpravi sprejeta Titova ocena o obstoju velikih političnih razlik & krizi v vodstvu ZKJ
- Tito ni stopil na nobeno stran → poizkušal obnoviti enotnost vodstva
- Tito je javnost obvestil o stanju v svojem govoru v Splitu maja 1962 → pozval socialistične moči v državi, da se uprejo birokratski uzurpaciji oblasti, bogatenju, povečevanju socialnih razlik, nosilcem needinstva in ostalim t.i. negativnim pojavom socialističnega razvoja
- Tito je na IV. plenumu CK ZKJ julija 1962 podprl kurs (smer) deetatizacije gospodarstva → s tem odprta pot družbene reforme
- sprememba odnosa moči v IK CK ZKJ je omogočila pospešeno delo na novi Ustavi 1963 (imenovana Povelje (ukaz) samoupravljanja) → utopična & preprecizna, odgovarjala reformistom

GOSPODARSKA IN DRUŽBENA REFORMA FEDERACIJE (1964-1971) NACIONALNI ODNOSI IN ODNOSI V EKONOMIJI:

- v vodstvu ZKJ prevladale reformistične moči → nova Ustava 1963 & ponovna utrditev orientacije tržne ekonomije → VIII. kongres ZKJ v Beogradu 1964 osvojil program družbene reforme → **BISTVO**: transformacija v osnovi centralistično-etatične in birokratske strukture v samoupravo organizirano družbo
- **RESOLUCIJA VIII. kongresa**:
  - naloga ZKJ: opustitev metod administrativno-etatičnega upravljanja gospodarstva in prehod na tržno-načrtno gospodarstvo
  - obvezuje na povečanje materialne osnove delavnih organizacij
  - (kolektivi sami odločajo o pogojih in sredstvih svojega dela)
  - zagotovitev samostojnosti kolektivov pri odličanju in razširjeni produkciji
  - vztraja pri zagotovitvi svobodnega tržišča, hitrejša opustitev administrativni regulaciji cen
  - zavzema naj se za načrtovanje v katerem bo funkcija federacije, republik in ostalih družbeno-političnih skupnosti sestavljena iz pri vzpostavljanju obćih pogojev za skladen razvoj gospodarstva, vendar vse manj po poti neposrednega razpolaganja s sredstvi
- VIII. kongres prvo povojno srečanje na katerem se je razpravljalo o nacionalnem vprašanju

- Tito opozoril, da se politika ZKJ v mednarodnih odnosih lahko izkrivi → opozoril, da v ZKJ obstajajo tudi taki, ki mislijo, da so v socialistični družbi Jugoslavije nacionalnosti že preživele in zato admirajo → podobno asimilaciji in birokratski centralizaciji, unitarizmu in dogmatizmu
- Tito zahteval spoštovanje pravic vseh etničnih nacionalnih skupin → opozoril, da birokratsko-centralistični & birokratsko-partikularistični nacionalizem nista nič manj nevarna in kontrarevolucionarna kot klasični buržuazni nacionalizem
- Kardelj: proti preveliki centralizaciji investicij na zvezni ravni → poudaril, da ima vsak narod pravico & realno možnost, da živi in se razvija v skladu z rezultati svojega dela & nobena zunanja sila ne more razpolagati s plodovi njegovega dela
- resolucija poudarja: mišljenja, da so nacije preživele, da je treba ustvarjati edinstveno Jugoslovansko nacijo, ki je izraz birokratskega centralizma in unitarizma, je škodljivo
- opredelitev VIII. kongresa ZKJ za ukinitvev zveznega in vseh ostalih državnih investicijskih fondov
- pričakovalo, da bo z ukinitvijo zveznega državnega finančnega kapitala in deetatizacija gospodarstva postale nosilci razširjene produkcije v tržno-načrtnem gospodarstvu, kot samostojni blagovni proizvajalci, banke in podjetja
- pričakovalo, da se bodo izognili sporom med republikami & odprlo pot organskega povezovanja jugoslovanskega gospodarstva s posredovanjem tržnega mehanizma
- v duhu odločitev VIII. kongresa ZKJ so 1964 & 1965 uzakonjene ekonomske mere usmerjene v razvoj tržnega poslovanja → odprt proces usklajevanja domačih cen s sovjetskimi, devalvacija dinarja, zmanjšanje državnega priliva dohodka med veje in skupine gospodarstva, zmanjšana carinska zaščita domače industrije, omogočena močnejša poslovna in samoupravna samostojnost gospodarskih organizacij, po kateri je možno večje samofinancirati razširjene produkcije iz katere naj bi se izključili državni organi in vodstva družbeno-političnih organizacij
- gospodarska reforma odprla prostor novim ekonomskim, političnim in ideološkim tendencam → težave v njeni realizaciji povzročile motnje v družbi → zaradi prekinitvev državne regulacije tokov reprodukcije je stopnja rasti v gospodarstvu padla z 10,9% (pred reformo) na 6,3% (v času reforme 1965-68)
- število zaposlenih drastično zmanjšano: 2 leti pred reformo se je št. povečalo 566.000, v 2 letih reforme 1964-1967 pa je št. upadlo za 47.000
- 3 leto (1967) je industrijska rast začela stagnirati
- nekateri kvalitativni pokazatelji naglo zrasli: v 3 letih reforme je produktivnost dela zrasla za 18%, če pa vzamemo v obzir tudi skrajšanje delovnega časa na 42-urni delavni teden bi bila še višja
- Dinar se je v nekaterih bankah na zahodu začel konvertirati kot druge denarne valute
- Gospodarska reforma je spodbudila integracijo manjših in srednjih podjetij v večje proizvodno-tehnološke sisteme z močno koncentracijo strokovnih delavcev in družbenega kapitala, ustanavljanje močnih poslovnih bank in »modernega menadžerstva« → potiskanje državnih in političnih organov iz gospodarskega življenja
- ta kurs uzakonjen z Ustavnim amandmajem XV na ustavo SFRJ 1969:
  - ukinjene vsi upravni odloki o upravnih odborih in strukturi delavnih svetov
  - kolektivom prepuščali, da se sami odločijo kaj bodo zaupali delavnim svetom in kaj kolegialnim in postranskim organom, sami določajo ustroj svojih organov (sestava, izbor, delovni krog dela)

- poslovna vodstva v podjetjih odpor do vmešavanja političnih struktur v družbene odnose delavnih kolektivov
  - deetatizacija gospodarstva in spreminjanje v tržni mehanizem začela ustvarjati družbeno-ekonomske odnose in način poslovanja ki so bili podobni gospodarskemu sistemu sodobnih tržnih gospodarstev
  - nastajanje kapitalističnih oblik poslovanja in način funkcioniranja gospodarstva, naglo upadanje rasti industrije in nezaposlenost so del političnih struktur privedle do zahtev po zaustavitve tega trenda
  - istočasno gospodarska reforma povzročila nova trenja v Jugoslaviji: razviti so zahtevali posodobitev obstoječe zastarele industrije, manj razviti pa so zahtevali vlaganje v nove infrastrukture
  - pod pritiskom prehoda iz državne regulacije na tržni mehanizem težave → gospodarska reforma 1968 upočasnjena
  - sredstva za razširjeno produkcijo že na začetku prenesena iz državnih investicijskih fondov v poslovne banke, vendar niso dostopna proizvodnim podjetjem → banke pod vplivom političnih in državnih struktur (posebej republiških) → banke postale finančni centri odtujene od proizvajalcev
  - opustitev reformiranja cen po sovjetskem vzoru, zato državni organi ponovno prevzeli pravico do določanja cen → s tem prekinjeno formiranje svobodnejšega tržišča
  - politične strukture ponovno začele vmešavati v delitve dohodka
  - najbolj so nasprotovala reformi (zahtevala zaustavitev) tista tržišča, ki so najbolj zaostajala
  - zraslo je število nezaposlenih, kljub odhodu 40.000 delavcev v države na zahodu
  - pojav številnih socialnih in političnih protestov → najizrazitejši **študentski nemiri 1968**: parole proti birokratski uzurpaciji oblasti, proti socialnim razlikam & drugim degeneracijam socializma, ideološki odpor do ciljev reforme, posebno tržnemu mehanizmu
  - delavci niso bili pripravljeni na posledice svobodnejšega trgovanja → bolj naklonjeni socialni varnosti kot pa riziku (kljub večjemu zaslužku)
  - odpor tudi s strani sindikatov → opozarjali na povečanje socialnih razlik, ki jih prinaša tržno gospodarstvo
  - del vodstvenih kadrov v gospodarstvu še ni bil dorasel, da se upre političnim strukturam od katerih je odvisen & ki so bile po svoji revolucionarni in politični moči močnejše → velik del vodilnih v podjetjih in številni delavci niso bili naklonjeni umiku države iz podjetij saj
  - nizka strokovna raven centralnih državnih organov, ki so se od 1945 navadili administrativno voditi državno ekonomijo so prav tako oteževali prehod na moderno tržno ekonomijo
  - oteževalo tudi: konec 60-ih v ZKJ zaostritev mednarodnih in demokratičnih odnosov
  - konceptualne razlike o federalizmu, samoupravljanju in demokratizacije povečale po VIII. kongresu ZKJ, še posebej z gospodarsko reformo → glavni odpor programu VIII. kongresa in reformi se je razvil v zveznem centru za notranje zadeve → nekateri vodilni člani v praksi poizkušali preprečiti
- CK ZKJ je 1. 7. 1966 izpostavil problem njihove politične odgovornosti na 4. plenumu CK ZKJ na Brijunih: Aleksandru Rankoviću pripisana največja odgovornost, zato je z mesta podpredsednika odstavljen in izključen iz CK ZKJ
- po 4. plenumu je ZKJ reorganizirala službo za notranje zadeve in omejila njeno aktivnost v političnem življenju → s tem okrepljen proces politične demokratizacije
  - kritika birokratske samovolje dela službe za notranje zadeve razširjena na ves birokratski sistem v družbi, zato ocenjeno, da tudi sam ZK zaostaja za potrebami demokratičnega razvoja

- za ZK določena reorganizacija, ki bi omogočila širši prostor za razvoj samoupravljanja in demokratizacijo → da bi se ta smer omogočila: ZSRNJ se mora demokratizirati do te mere, da bi nadomestil večstrankarski sistem
- v tem duhu je 1967 na volitvah v skupščino kandidiralo več kandidatov kot se jih je volilo
- ta kurz okrepljen še z odločitvami (določbami) IX. kongresa ZKJ marca 1969: zahteva po krepitvi blagovne proizvodnje & pravica do čim bolj svobodnega oblikovanja različnih interesov, ter čim bolj svobodne politične in ideološke razprave v ZK in družbi
- 9. kongres ZKJ je izrazito močno potrdil stališča VI., VII., VIII. kongresa o vlogi ZK: od komunistov zahteval, da morajo uporabljati »argumente in moč prepričevanja« namesto ukazov
- konec 60-ih politična demokratizacija:
  - razvile relativne svobodne polemike o družbenih problemih
  - državljani dobili pravico do svobodnega potovanja v tujino
  - prvi filozofski časopis **Praxis**, kritičen do politike ZKJ
- v skladu s programom VIII. kongresa se je odpr tudi program reforme federacije
- na sejah IK CK ZKJ se je razpravljalo o ideji radikalne reforme federacije → na eni od sej 1965 je Kardelj predlagal idejo izgradnje novih odnosov v federaciji na osnovi priznanja izvirne suverenosti republik, po kateri bi se dotedanje pravice in odgovornosti federacije zamejile v korist znatnega večanja pravic in odgovornosti federalnih enot
- v razpravah prevladal koncept o reformi federacije na temelju izvirne suverenosti republik v zvezni državi, v tem videli obrambo pred velikodržavnem centralizmu in republiškim separatizmom
- ZKJ začel z reformo federacije istočasno z gospodarsko reformo
- že na VIII. kongresu ZKJ striktno sprejet principi (**pariteta**) sestave CK ZKJ in njenega Izvršnega komiteja, ob reorganizaciji ZKJ jeseni 1966 je bil sprejet t.i. republiško-pokrajinski ključ novih centralnih organov- **Predsedništvo in IK CK ZKJ**
- istočasno prenos nadoblasti z zveznih organov in političnih vodstev na republike (posebej razvojna, ekonomska, kulturna in šolska politika & izbira najvišjih vodilnih kadrov)
- z Ustavnim amandmajem Ustave SFRJ (30.7.1967) je obnovljen Svet naorda v okviru Zveznega sveta (10 zastopnikov iz vsake republike in 5 iz pokrajin)
- konec 1968 (18.7.) se z amandmaji (VII.- XIX.) redefinira sestava SFRJ, da poleg 6 republik v federalno strukturo vstopijo tudi pokrajine, ostajajoč v sestavi ZRSrbije
- na volitvah organov ZKJ na IX. kongresu 1969 striktno sprejet princip (**pariteta**)
- jeseni 1970 se reforma federacije nadaljuje: centralna tema političnega življenja v Jugoslaviji → vsaka sprememba odnosa med narodi trajno najbolj občutljiv politični problem
- Jugoslavija pospešila politične diferenciacije
- 4- letni proces postopnega razvijanja suverenosti republik in avtonomnosti pokrajin je spremljal javno nesoglasje med članicami federacije
- znotraj vodstva ZKJ razlike razumevanja odnosa med procesom demokratizacije in reformo federacije kot dveh glavnih družbenih procesov v političnem življenju države:
  - primat demokratizaciji
  - drugi primat reformi federacije
- rasel pritisk posebej s Hrvaške in Slovenije za čim bolj radikalno in hitro reformo federacije → izrazilo v t.i. »cestni aferi« v Sloveniji 1969 in X. zasedanju CK ZKH na začetku 1970 → oba dogodka manifestirala nezadovoljstvo položaja teh republik in zahtevo po njeni radikalni reformi

- reforma federacije je proces, ki se je odvijal dolgo (1964-1971), ker v državnem in partijskem vrhu niso dosegli soglasja o celoti reforme, zato se je odvijala postopno na osnovi pragmatičnih sprememb s katerimi so se posamezni posli federacije postopno prenašali na njene članice
- ta proces je politično in ideološko legitimiran ne samo s pravico do nacionalno-republiške suverenosti, pač pa tudi s gospodarsko in družbeno reformo & konceptom samoupravljanja → kreatorji reforme poudarjali da deetatizacija ekonomije in liberalizacija političnega življenja slabi moč zveznega državno-partijskega centralizma
- konec 60-ih vprašanje institucije šefa države (zaradi Titove starosti)
- jeseni 1970 na Titovo pobudo ustanovljena komisija za izdelavo načrta ustavnih amandmajev na čelu s Kardeljem, ki je do pomladi 1971 pripravila ustrezne ustavne spremembe → Predsedništvo ZKJ je na zasedanju 20.4.1971 sprejelo Kardeljeve teze: osnova reforme, da so se jugoslovanske nacije razvije v moderne nacije, katerim po naravnih demokratičnih in samoupravnih načelih pripada pravica do suverenosti
- Ustavna komisija sprejela ustavne amandmaje na temelju principa, da izvirna suverenost pripada republikam, ki naj razpolagajo s potrebnimi sredstvi za svoj lastni družbeni razvoj in biti odgovorne za razvoj federacije
- v soglasju skupščin vseh republik in podporo vseh centralnih in pokrajinskih ZK, je Zvezna skupščina sprejela ustavne amandmaje 30.6.1971
- z Ustavno reformo 1971 je v nasprotju od Ustave 1946, Ustavnega zakona 1953 in Ustave 1963 zamenjana definicija Jugoslavije: po 2. členu XX. ustavnega amandmaja definirana kot državna skupnost prostovoljno združenih narodov in njihovih socialističnih republik ter socialističnih avtonomnih pokrajin, socialistična republika pa kot država zasnovana na suverenosti naroda
- na zvezni ravni odloča o skupnih interesih federalnih enot: mednarodni odnosi, zunanja politika, narodna obramba in enotnost družbenega sistema
- glavne odločitve sprejemajo s konsenzom federalnih enot
- organi federacije sestavljeni po principu zastopanosti republik in odgovarjajoče zastopanosti pokrajin
- uveden nov kolektivni šef: Predsedništvo SFRJ
- Ustavni amandma sprejet 30.6.1971 po proceduri dogovarjanja

MEDNARODNE OKOLIŠČINE DRUŽBENEGA RAZVOJA JUGOSLAVIJE OD 60-IH DO 80-IH:

- v skladu z notranjo in z zunanjo politiko je Jugoslavije v tem času vplivala na procese v globalnem svetovnem razvoju, na procese v Evropi in na odnose s sosednjim državami
- osnovni kurz zunanje politike je bil začel že v NOB, uvrščen pa sredi 50-ih: neprekinjen boj za svetovni mir, proti blokovski delitvi in za enakopravne odnose v svetovni skupnosti narodov in držav → s tem dosegla neodvisnost in notranji svoboden razvoj države
- Jugoslavija ni odstopila od principov politike neuvrščenih & bila aktivna v reševanju problemov mednarodnih odnosov
- v 60-ih začela faza popuščanja napetosti med blokoma → povzročilo slabitev gibanja neuvrščenih
- na pobudo Tita, Naserja in Sirimavo Bandaranaike II. konferenca neuvrščenih v Kairu, oktober 1964: zavarovanje popolne neodvisnosti in enakopravnosti (nova smer gibanja in dolgoročnost) → Jugoslavija v tej smislu delovala tudi v OZN

- v skladu protiblokovske intervencije Jugoslavija obsodila: vojno ZDA v Vietnamu 1964, napad Izraela na arabsko ozemlje 1967, vojno intervencijo 5 članic Varšavskega pakta na Čehoslovaško 1968 → ta intervencija dokončala koncept obče obrambe
- Jugoslavija prispevala k popuščanju v Evropi konec 60-ih: ZR Nemčija 1968 obnovila diplomatske odnose, ki jih je 10 let prej prekinila zaradi jugoslovanskega priznanja DR Nemčije → ZDLJ zapustila Hallsteinovo doktrino → prišlo do priznanja poljsko-nemške meje na Odra in Nysi in reguliranja odnosov med obema nemškima državama
- ponovna normalizacija odnosov s socialističnimi državami, ki so bili poslabšani zaradi jugoslovanske obsodbe vojne intervencije v ČSZR
- Jugoslavija spodbudila III. konferenco v Lusaki septembra 1970
- Jugoslavija poizkušala poboljšati odnose s sosedami → ni ji uspelo le z Bolgarijo, ki ni priznavala nacionalnih pravic makedonske manjšine in negirala obstoj makedonske nacije, in z Albanijo, ki je zaostrovala odnose z Jugoslavijo
- Jugoslavija zavzemala za enakopravnost hrvaške in slovenske manjšine v Avstriji in Italiji
- Jugoslavija doprinesla vzponu (**detanta**) v Evropi → rezultat: konferenca o sodelovanju in varnosti v Helsinkih 1975: priznane obstoječe meje vseh evropskih držav & odprta pot stalne krepitve (**detanta**)
- podpis Osimskih sporazumov 1975: medsebojno priznanje meje med državama
- v mednarodni aktivnosti velik uspeh dosegla ZKJ s svojo skoraj 30-letno borbo za enakopravne odnose med komunističnimi in delavskimi strankami sveta
- porazi t.i. proletarskega internacionalizma, družbene krize socialističnih držav (1968 Čehoslovaška, delavski nemiri na Poljskem 1970), opuščanje sovjetskega modela in koncepta diktature proletariata s strani zahodnoevropskih komunističnih partij, spori ZSSR in NR Kitajske so porušili stare odnose dominantnosti med komunističnimi partijami in ustvarili novo situacijo na osnovi katere je bilo moč izpeljati Berlinsko konferenco komunističnih in delavnih partij (Sstrank) Evrope 29-30.6.1976, na kateri so prevladale stare ideje, odnosi in prakse
- opuščen pojem »proletarskega internacionalizma« in sprejet princip enakopravnosti vsake partije (stranke), prostovoljno sodelovanje, svobodna izbira razvoja družbenih poti → ZKJ boril od spora z Informbirojem 1948
- ZKJ razvila sodelovanje z več kot 100 komunističnih in drugih delavnih, progresivnih in demokratičnih partijami (strankami) in gibanji, ZSDNJ z več kot 100 partijami, ZSJ z več kot 200 sindikalnimi organizacijami, ZSM Jugoslavije z več kot 400 mladinskimi organizacijami
- Jugoslavija v 60-ih in 70-ih dosega najvišja mednarodna priznanja za mednarodno aktivnost, jugoslovanski koncept socializma sprejet v delavskih gibanjih
- konec 70-ih in začetku 80-ih kriza (**detanta**)
- zaradi tehnološkega in ekonomskega zaostajanja je ZSSR širila menjavo na zahod & poizkušal svoje interesne sfere razširiti v Azijo, Afriko in Latinsko Ameriko: 1979 sovjetske sile zasedle Afganistan, Vijetnamska vojska pa Kampučijo
- 1980 težka kriza na Poljskem → rešitev otežena zaradi Brežnjeve doktrine, ki omejuje suverenost socialističnih držav
- zaradi takih okoliščin se prekinejo sovjetsko-ameriška pogajanja o omejevanju strateškega nuklearne oborožitve & Zda vpelje ekonomske sankcije za ZSSR
- Jugoslavija obsodi ravnanje obeh blokov
- zaradi iskanja izboljšanja mednarodnih odnosov Jugoslavija spodbuja in podpira aktivnosti gibanja neuvrčenih držav v fazi vzpona in vpadanja (**detanta**) → dokazujejo srečanja članic

gibanja: 1973 v Alžiriji (IV.), 1969 v Colombu (V.), 1979 v Havani (VI.), 1983 v Delhiju (VII.), 1986 v Harareju (VIII.), 1989 v Beogradu (IX.)

- *Tito na čelu jugoslovanske delegacije → 1979 v Havani priznanje kot enemu od ustanoviteljev gibanja*
- *po Titovi smrti zunanja politika enaka, vendar se je Jugoslavija srečala z novimi mednarodnimi situacijami, ki so nastale zaradi krize v vseh socialističnih državah*
- *zaradi dolgotrajne krize v državi je bila EEZ zaskrbljena, da Jugoslavija nebi postala žarišče evropske nestabilnosti*
- *tekom 60-ih in 70-ih let se je Jugoslavija upirala blokovskim sporom in njunim prizadevanjem vmešavanja v notranji razvoj Jugoslavije*
- *Jugoslavija se je v posameznih fazah približevala ZSSR tudi zaradi omejevanja sil v državi, ki so težile k bolj radikalno liberalnim reformam → s prihodom Gorbačova na čelo KPSZ in ZSSR & začetek (prestrojke) 1985 je ta obzir odpadel → Jugoslavija v zelo dobrem mednarodnem položaju za izvajanje radikalne demokratične reforme*

NEUSPEH SOCIALISTIČNE SAMOUPRAVNE KONCEPCIJE DRUŽBENEGA RAZVOJA JUGOSLAVIJE:

- *na začetku 70-ih večstranski proces razgradnje birokratsko-etatističnega & enopartijskega sistema oblasti → to se je najbolj izrazilo v pridobitvi moči zveznih centrov upravljanja*
  - *20-letno usmerjanje družbenega razvoja, ki je bilo načrtano v 50-ih, je v začetku 70-ih vstopilo v dramatično fazo, v kateri je šlo predvsem za to: če bo Jugoslaviji uspelo preiti iz pretežno etatističnega sistema v nov samoupravni demokratični sistem*
  - *Proces razgradnje državnega in partijskega centralizma, ki je bil intenziviran v 60-ih, je pripeljal do stalnega večanja politične moči republiških državnih organov & vodstva njihovih družbeno-političnih organizacij*
  - *vodstvo republik in pokrajin, ki so dobile legitimnost oblikovanja svojih politik na osnovi VIII. in IX. kongresa ZKJ, še posebej z ustavnimi amandmaji 1971, so v javnosti čedalje bolj izstopali s svojimi političnimi idejami in stališči, pogosto brez predhodnega soglasja zveznih forumov*
  - *da bi okrepili svojo pogajalsko moč na zvezni ravni, so vodstva federalnih enot čedalje bolj mobilizirale javnost in s tem spodbujala nacionalno homogenizacijo*
  - *politična demokratizacija Jugoslavije je omogočila javne nastope nosilcem skoraj vseh političnih idej in tendenc, ki so bile do takrat prikrite*
  - *v nacionalnih središčih prišlo do pojava starih državnih nacionalnih ideologij v svojih tradicionalnih oblikah: unitaristično-centralističen & nacionalno-separativističen*
  - *Nosilci unitaristično-centralističnih idej & tradicionalne državno-socialistične zavesti videli reformo federacije kot delo centralno-separativističnih moči, ki so se še posebej izhajale iz Hrvaške in Slovenije → v tem procesu videli opustitev socialističnega razvoja države*
- nosilci nacionalistično-separativističnih idej, še posebej s Hrvaške in Slovenije, težili k radikalnim spremembam, ki so vodile h KONFEDERACIJI*
- Razprave in politični boji glede reforme federacije so skalili medsebojne odnose in ustvarili atmosfero nezaupanja*
- *po soglasju med vsemi republikami in pokrajinami o temeljih (osnovah) razvoja, ki so definirane z ustavnimi amandmaji 1971, bi morali premagati še probleme glede konceptov sprememb v gospodarstvu in političnemu sistemu, še posebej okoli načina likvidacije (ukinitve) t.i. zveznega kapitala in sprememb v gospodarskem sistemu*

- politične zahteve iz ZR Hrvaške za t.i. čiste račune za čim večjo suverenost in razpolaganje z devizami itd., so prerasle v politično gibanje (gl. predstavniki obtoževali unitaristično-centralistične moči v Jugoslaviji) → pojavili tudi agresivne skupine s **frankovačkima (frankističnimi)** nacionalnimi problemi o neodvisni Hrvaški → povzročalo nemire po Jugoslaviji in tudi po sami Hrvaški
  - Srbske politične moči so v prvi plan postavljale demokratizacijo političnega življenja:
    - eni sprejeli koncept radikalne reforme federacije
    - drugi, da je treba problem mednacionalnih odnosov reševati z demokratizacijo
  - v krizi 1970-71 ni bila oblikovana zveza, ki bi združila pristaše družbene reforme iz vseh federativnih enot okoli programa boja za demokratični samoupravni razvoj državi, tako da so konflikti postavljali vse močnejši, politična kriza se je vse bolj zaostrovala → Tito zaman poizkušal umiriti in stabilizirati situacijo
  - spori med različnimi močmi v Jugoslaviji in republikah so se nadaljevali tudi po **reformi federacije 1971**, še posebej v ZR Hrvaški → sredi 71 prišlo do razcepa v ZKH, pri političnih ocenah masovnega gibanja:
    - del političnega vodstva menil, da so z ustavno reformo federacije izpolnjene zahteve ZHK
    - drugi del pa jo je smatral kot izpolnitev »programa minimuma«
  - proti radikalnemu delu so se dvignila vodstva v ostalih republikah, pa tudi velik del članov na Hrvaškem
  - poleg problema nadaljnjega političnega razvoja je zajela ZKJ vse družbene diferenciacije in strukture tudi politična diferenciacija
- Tito, Kardelj idr. politični prvaki apelirali na edinstvo ZKJ in SFRJ → naleteli na odpor nekaterih vodilnih članov ZKJ, ki so menili, da imajo prav oni legitimno pravico do demokratizacije družbe. Sklicevali so se na Program ZKJ, na program stranke VIII. in IX. kongresa in na koncepcijo družbene reforme po katerem so ločevanje partije od države in reforma federacije programski cilji ZKJ v danem obdobju
- Predsedstvo ZKJ je na 17. zasedanju maja 1971 ocenilo (ugotovilo), da v politično življenje uhajajo antisocialistične in antikomunistične moči pod nacionalistično zastavo, posebej še v ZRH in pod parolo (geslom) liberalizma, posebej v ZR Srbiji, kar je omogočalo popuščanje nekaterih partijskih funkcionarjev & to vodi v razbijanje (razbitje) ZKJ in v kontrarevolucijo
  - Tito in nj. najbližji sodelavci opozarjali na mednarodni kontekst politične krize v državi z vojno intervencijo v ČSSR → zaradi česar je ZSSR (**proklamirala**) omejeno suverenost za socialistične republike
  - zaostrovanje krize odrazilo v boju za oblast: mlajši politični kadri odpirali starejše kadre iz revolucije s tem, da so dvomili v posamezne voditelje, tudi v Tita
  - na začetku 70-ih spor polariziranih družbenih moči zaradi vitalnih (?) problemov družbenega razvoja: spor centralistov in federalistov, nastopili ideologi nacionalizma in nacionalnega zbiranja (zborovanja), politična kriza je aktivirala pristaše državnega socializma, posamezni pristaši tržne ekonomije so zahtevali (**akcionarstva**) in širjenje privatnega lastništva, spor ideologov, ki so zagovarjali leninistično partijo z nasprotniki tipa partije, pojavili so se zagovorniki večstrankarskega sistema & povezovanja z Zahodom, na drugi strani pa pristaši povezovanja z Vzhodom, pojavila se je tudi kritika politike neuvrščenosti in zahteve po povezovanju z Zahodno Evropo
- spori paralizirali funkcioniranje zveznih in političnih centrov

večslojna interesna delitev in zgodovinska konfliktnost pokazali v fazi, ko se je družba že precej demokratizirala & znašla pred problemom prevladovanja močnih elementov državnega socializma v demokratični samoupravni sistem

- transformacija ni bila natančno projektirana s strani vodstva ZKJ, ker je bilo tudi samo ideološko razdeljeno
- Demokratizacija omogočila delovanje različnih političnih idej, vladajoči faktorji pa niso ustvarili normativno podlago za razvoj odgovarjajočih demokratičnih institucij
- kriza poglobljala brez možnosti za bližnjo umiritev → Tito na 21. zasedanju Predsedstva ZKJ 2.12.1971 ostro kritiziral nacionalistične tendence na Hrvaškem (dodal, da do podobnih procesov prihaja tudi v drugih republikah)
  - na zasedanju odločitev, da se mora vsa ZKJ boriti proti nacionalizmu in liberalizmu v svojih družbenih sredinah (središčih)
  - takoj začela ostra politika proti vsem, ki so delovali ali omogočali delovanje nacionalizmu & separatizmu in krepljenju moči tehnokratizma → nanašalo na stanje v ZKH & tudi del vodstva ZR Hrvaške moral nositi posledice te politike = rezultat: Odstop Savke Dabčević- Kučar, M. Tripalo, idr. & zajel tudi posameznike na vseh ravneh politične oblasti, kulture in gospodarstva
  - uvajanje diferenciacije tudi v drugih središčih, tako tudi v Sloveniji (S. Kavčič) in v Makedoniji
  - Na iniciativo Predsedstva ZKJ v ZR Srbiji se je začela politična akcija kritike tehnomenadžerskih in liberalnih tendenc & kurza izgradnje gospodarskega sistema na osnovi kapitalističnih odnosov → del vodstva CK ZK Srbije ni sprejel političnega kurza 21. zasedanja Predsedstva ZKJ, ker naj bi bil birokratski odpor proti demokratizaciji družbe. Njihov odpor zlomljen konec 1972, ko so odstopili M Nikezić in Latinka Perović in zamenjani vodilni politik (vodje) v gospodarstvu idr.
  - Uvajanje političnega kurza (smeri) 21. zasedanja je pomenilo popolno opustitev kurza (smeri) liberalizacije in ustvarjanja tržnega mehanizma
- Državno- partijsko vodstvo je oblikovalo ideološki in politični program (osnovo), ki je podala kritično razumevanje družbenega razvoja v smeri gospodarske reforme in formulirala nov koncept sprememb v globalnem družbenem sistemu → gl. dokument tega dela: Program za pripravo stališč in odločitev X. kongresa ZKJ → največja odstopanje od socialističnega samoupravljanja razvilo v ekonomiji, ki je vse bolj prehajala na sistem reprodukcije, ki je bila podobna kapitalističnim blagovni proizvodnji & delavce postavljala v najemniški odnos
  - avtorji ocenili, da se je družbeni razvoj (**aberirao- razvil**) proti restavraciji (obnovi) meščanske družbe
- vodstvo ZKJ je ocenilo, da je druga sfera, v kateri so se razvijale antisocialistične tendence, politični sistem, ki je po svoji zgradbi & metodah težil k odtujitvi oblasti delavcem, izključevanju delavnih ljudi in državljanov iz samoupravljanja, ustvarjanje ozkega sloja (**upravljajoče**) tehnomenadžerske elite, kot nosilce kapitalističnega odnosa in tendenc ustvarjanja socialnih razlik v družbi
- konec 60-ih & začetku 70-ih, v času politične demokratizacije & prehoda na tržne oblike gospodarstva, času mečne rasti nacionalne zavesti in nacionalističnih pojavov, skoraj ni bilo nobenih klasno- socialnih gibanj
  - kmečko prebivalstvo destimulirano zaradi politike omejene posesti 10 ha → povprečje životarilo na 4 ha
  - del kmetov odšel v zahodnoevropske države (iz leta v leto vse več delavcev v tujini: 1965 105.000, 1973 860.000)
  - svoj podmladek usmerjali v šolanje in zaposlovanje izven poljedelstva (kmetijstva)

- Jugoslavija še vedno imela relativno visoko stopnjo ekonomskega razvoja: družbeni proizvod 1968-72 povečan za 33%, osebna poraba za 34%, obča za 30%, investicije za 41% → uspešen razvoj zavaroval stabilen mir
- v tem obdobju ni zabeležena nobena motnja, nazadovanje ali porast delavcev za njihove ekonomske zahteve
- zamenjava vodilnih politikov 1971-73, sprememba kurza v smeri birokratizacije prav tako niso povzročile skoraj nobenih protestov, motnje ali odpora med delavstvom & kmečkim prebivalstvom
  - po 21. zasedanju Predsedstva ZKJ, v iskanju izhoda iz idejne krize in ustvarjanje ideološke & politične alternative s tendencami liberalizma & ustvarjanje kapitalnega odnosa, se je vodstvo ZK odločilo za bolj precizno definiran koncept družbenega razvoja na osnovi poglobljanja in izpopolnjevanja koncepcije in sistema samoupravljanja → v Platformi (programu, ideji, temelju): potrjena ideja, da mora biti samoupravljanje samo ena od oblik diktature proletariata
- po razdelavi tega stališča razvit model globalnega družbenega sistema
- izvorno točko tega modela definirali z t.i. delavskimi ustavnimi amandmaji 1971, Ustavo 1974 in Zakonom o združenem delu iz 1976 je deklarirano, da se celotna ekonomska in politična oblast prenaša na združene delavce
- Ustava je razdelala sistem produkcijskih odnosov tako da se celotno materialno bogastvo družbe, vse tekoče in minulo delo prenaša na združene delavce → ustvarjeni dohodek pripada osnovnim organizacijam združenega dela, katerega delavci neposredno in preko svojih delegatov o njem tudi odločajo
- ta princip ustavno prepoveduje in izključuje zgodnejše subjekte prisvajanja dohodka (države, banke, podjetja idr. institucije)
- realizacija tega principa bi morala biti samoupravna alternativna državno- socialističnih ali preobrazenih kapitalnih odnosov
- Druga smer (usmeritev) družbene reforme sprejete (potrjene) z Ustavo 1974 se nanaša na celotni sistem upravljanja družbenih poslov (zadev) → ideja da se opustijo vsi podedovani elementi predstavniškega sistema (principa) in zgradi delegatski sistem za upravljanje z družbenimi posli, ki bi zavarovali neposredno odločanje povsod kjer je to tehnično in človeško mogoče, v ostalih primerih pa naj to poteka preko delegacij, delegatov in delegatskih skupščin, ki upravljajo (vodijo) družbene posle (zadeve) z metodo dogovarjanja in sporazumevanja
  - Tretja smer izražena z idejo menjave (**razmjene**) dela, ki je državo nameravalo izključiti iz te sfere
  - Četrta smer je bila izražena z institucijo družbenega dogovarjanja in samoupravnega sporazumevanja kot univerzalni princip odločanja v vseh organizacijah dela in v vseh družbeno-političnih skupnostih samoupravne družbe
  - Idejno- politična koncepcija knstitucije »skupnosti svobodnih proizvajalcev« (svetov dela) je normirano z Ustavo, ZUR- om, detaljno razdeljena s pravnimi normami v 100-ine zakonov systemskega karakterja in okoli 800 zveznih predpisov → k temu je treba dodati republiško in pokrajinsko zakonodajo, statute nižjih družbeno- političnih skupnosti, statute in obče akte organizacije združenega dela, da bi lahko razumeli kako detaljno je bila pravno in institucionalno razdelana realizacija koncepcija združenega dela
  - reguliranje družbenih odnosov & usmerjanje družbenega razvoja s samoupravnimi sporazumi in družbenimi dogovori, ki jih prinašajo (delajo) delavni ljudje, naj bi z ene strani potiskal »odmirajočo« državo, z druge strani naj bi obvladal blagovno proizvodnjo s tem da pomembno omejuje vlogo vrednosti v regulaciji skupnih družbenih odnosov, posebno v ekonomiji

- ➔ *Koncepcija združenega dela je ideološko proglašena kot program transgeneracijskega značaja, »končnim modelom« socialističnega samoupravljanja*
- *realizacija koncepcije združenega dela že na začetku otežena deloma zaradi utopičnosti, deloma zaradi vzpostavljanja totalne birokratske kontrole nad vsemi sferami družbenega življenja (vzpostavljena 1972-74)*
- *državni organi in izvršna telesa Zveze Komunistov so obnovili in okrepili moč z uvajanjem delegatskih skupščin & organov samoupravljanja v pozicijo izvrševalcev njihovih odločitev*
- *po razpletu politične krize 1971-72 rekonstruirana zvezna in republiška vodstva orientirala na izvrševanje oblasti & funkcioniranje njenega sistema z blokiranjem odpiranja razprav o družbenih problemih*
- *obnovljena enotnost političnega centra Federacije bolj privid kot realnost*
- *zamenjave zveznih in republiških funkcionarjev sledila praksa prelaganja in prikrivanja družbenih problemov & prekinitve javnih medrepubliških sporov (manjše spore med republikami reševali za zaprtimi vrati) ➔ kompromis o reševanju nekaterih spornih problemov: npr. likvidacija t.i. zveznega kapitala pred 21. zasedanjem Predsedstva (gl. spor med republikami, še posebej med Hrvaško in Srbijo)*
- *v ekonomsko življenje države uveden izrazit birokratski voluntarizem*
- ➔ *Pritajitev objektivnih ekonomskih zakonitosti & radikalno omejevanje tržnega poslovanja so nadvladale racionalni kriteriji ekonomskih odločitev. Nova politika & sistem cen zasnovan na ustavni koncepciji družbenega dogovarjanja in samoupravnega sporazumevanja so se v praksi apremenili na državno utrjevanje (ugotavljanje), v glavnem na osnovi odobravanja strukture stroškov proizvodnje katere posamezne veje in skupine (**podnosile**) državnim organom*
- ➔ *takšna praksa v nasprotju s koncepcijo samoupravljanja, jugoslovansko ekonomijo znova približala državnemu socializmu*
- *tutorstvo partijskega- državnih organov nad gospodarstvom izraženo tudi s prakso neformalnega postavljanja vodilnih kadrov v delavnih organizacijah na osnovi politične podobnosti ➔ zmanjšalo avtonomijo gospodarskih subjektov & spodkopalo samoupravljanje*
- *v smeri krepitev birokratske oblasti v glavnem izbrani poslušni in zvesti kadri v politiki & gospodarstvu*
- *sredi 70-ih družbeni razvoj v celoti usmerjen po napačnih poteh*
- ➔ *največje povojne investicije: 40% družbenega proizvoda*
- ➔ *s prevzemom odgovornosti za svoj razvoj so bile republike in pokrajine za čimprejšnji ekonomski razvoj, s katerim so njihova vodstva hotela opravičiti svojo legitimnost pri državljanih*
- ➔ *to povzročilo zadolževanje s krediti v tujini, še posebej v obdobju 1976-80*
- ➔ *velike investicije niso bile vložene v razvoj moderne gospodarske strukture (konkurenčne svetovnemu trgu), ampak je bila okrepljena **autarhična** gospodarska struktura, ki so jo zgradili v preteklih 30-ih letih*
- *Gospodarsko- politična vodstva nedorasla za spoznanja in implikacije novih tehnično- tehnoloških izzivov (pogosto obkrožena s slabimi & oportunističnimi strokovnimi kadri), so predvidevala ogromno strukturno spremembo v svetovni ekonomiji izzvani s pritiskom energetske krize in tehnološke revolucije ➔ takšna strategija razvoja vodila v ekonomsko krizo, ki je izbruhnila 1979 ➔ popolnoma presenetila politična vodstva, ki so pred tem na XI. kongresu 1978 v vseh dokumentih najavila optimistične napovedi gospodarskega in družbenega razvoja Jugoslavije in njen skorajšnji vstop v družbo razvitih Evropskih držav*

- zaustavitev demokratizacije in omejevanje tržne ekonomije vseeno prineslo umiritev situacije v državi & stabilizacijo gospodarstva
  - neracionalne investicije in potrošnja nad rastjo nacionalnega dohodka so povzročile inflacijo, ki je 1975 znašala 33% (obča, skupna in osebna poraba povečala nad povečanjem nacionalnega dohodka)
  - spodbujen s tendenco obče birokratizacije družbenih odnosov piše Kardelj svoje zadnje delo: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, s katerim je uvedel pojem »pluralizem samoupravnih interesov« s katerim je poizkušal okrepiti proces politične demokratizacije
- čeprav je delo (*usvojilo*) Predsedstvo CK ZKJ kot dokument za pripravo XI. kongresa 1978, pa Kardeljev poziv ni naletel na konkreten odziv pri zveznem in republiškem vodstvu
- zaradi bojazni, da bi Titova in Kardeljeva smrt ogrozili stabilnost v državi, je vodstvo še povečalo represijo in kontrolo nad družbo
  - Tito je 1978 spodbudil uvajanje kolektivnih vodstev z omejenimi mandati vodilnih osebnosti na 1 leto, posebno na ravni Federacije, s tem naj bi preprečili (*majorizacijo*) in podobne pojave

KRIZA DRŽAVE IN DRUŽBENE UREDITVE JUGOSLAVIJE V 80-ih LETIH:

- konec 70-ih in začetek 80-ih v Jugoslaviji 3 dogodki daljnosežnih implikacij:
    - ❖ Kardeljeva smrt 1979, arhitekt družbenega sistema in glavni kreator največjega dela programskih dokumentov KPJ- ZKJ v obdobju od 40-ih
Titova smrt 1980, vodja revolucije, predsednik ZKJ & predsednik SFRJ
    - ❖ ekonomska kriza 1979: manifestno izražena po Titovi smrti → politično vodstvo države ni pričakovalo, hitro se je širila
    - ❖ izbruh nacionalistično- separativističnega upora 1981 na Kosovu zaradi oblikovanja Republike Kosovo s perspektivo združitve z Albanijo
      - ogrozila teritorialno integriteto Srbije in Jugoslavije
      - spodbudil dramatične posledice za jugoslovansko družbo
  - Centralni državni in partijski organi v začetku niso pripisovali večji pomeni ekonomski krizi, ker naj bi šlo le za kratkotrajno motnjo
  - Desetletje javno govorilo, da je samoupravni socializem v Jugoslaviji imun na ekonomske in družbene krize
- temu verovanju pripomogli rezultati predhodnih 3-h desetletij, ko je Jugoslavija ustvarila rast družbenega proizvoda za 5,9% in je bila tako kar 7x povečana
- razlika družbenega proizvoda med Jugoslavijo in državami evropske ekonomske skupnosti se je 1960 s 5,2 zmanjšala na 3,6 leta 1979
- 1947-1981 se je industrijska proizvodnja kar za 18x povečala (stopnja rasti 8,9% na leto)
- kmečko prebivalstvo se je z 67,1% leta 1948 zmanjšalo na 19,9 leta 1981
- okoli milijon ljudi dokončalo višje in visoke šole
- skupno število zaposlenih izven kmetijstva v prvih povojnih mesecih 45.000, se je 1981/82 povečalo na 6 milijonov
- 1980 nastopile velike motnje v ekonomskem življenju
- neobveščena jugoslovanska javnost šokirana: trgovinski deficit 1979 7.255.000.000\$, plačilni deficit 3.661.000.000\$, 1980 so dolgovi Jugoslavije (nastali pretežno 1976-80) dosegli 20 milijard \$; istočasno se je inflacija 1981 povečala na 45%

- ➔ s trga je izginilo uvozno blago, država ni mogla plačati uvoz nafte, opreme in surovin, nastajale so prekinitve v proizvodnji, začelo se je uvajati racionalno (snabđijavanje) deficitarnih proizvodov
- ➔ krizo priznali šele jeseni 1981 & formirana zvezna komisija s 300 politikami in znanstveniki, na čelu s S. Kraigherjem (tedanji predsednik Predsedstva SFRJ), ki je v 2 letih izdelala Dolgoročni program ekonomske stabilizacije (DPES)
- ➔ avtorji DPES, kot tudi delegati XII. kongresa ZKJ 1982 so reafirmirali dolgoročno strategijo družbenega razvoja Jugoslavije, ki jo vsebuje Program ZKJ (1958), Ustavi (1974), ZUR- u (1976) in resolucijama X. in XI. kongresa ZKJ (1974, 1978)
- ➔ niso dvomili v temelje družbenega sistema
- ➔ niso globlje analizirali korenine & vzroke destabilizacije družbenega razvoja
- pri razpravah v ZKJ o reševanju težke ekonomske krize, so se zopet ponovile stare delitve na tiste, ki so branili družbeni sistem in tiste, ki so zagovarjali njegove reforme ➔ vsi dokumenti sestavljeni kompromisno
- avtorji DPES ugotovili, da je nastalo stanje ravno v nasprotju z Ustavo in ZUR-om
- ➔ Ustava ni negirala zakona vrednosti, ampak je državno- partijska struktura preko institucij samoupravnih sporazumov in družbenih dogovorov prevzela nalogo urejanja ekonomskih odnosov ne glede na ta zakon. Naslanjajoč se na monopol politične oblasti, s svojim voluntarizmom onemogočila neposredne organske vezi gospodarskih subjektov, zaustavila nastajanja tržnega gospodarstva & zadušila zakon (o) vrednosti
- ➔ DPES zahteva reafirmacijo objektivnih ekonomskih zakonitosti
- ➔ poudarja se »blagovna oblika proizvodnje na socialističnih osnovah (temeljih)... je za sedanjo etapo našega materialnega in družbenega razvoja najracionalnejša in najbolj demokratična oblika proizvodnje«
- ➔ avtorji poudarjali, da tudi Program ZKJ opozarja, da je »trg pogoj za razvoj sistema socialističnega samoupravljanja« in da morajo »ekonomske zakonitosti **prožimati** vse odnose v gospodarskem sistemu socialističnega samoupravljanja, to pomeni da tudi vse odnose družbene reprodukcije« ➔ istočasno zahteva drastično omejitev državno- partijskega vmešavanja v gospodarsko življenje družbe
- ➔ DPES doživel popoln polom
- po programu bi morala inflacija do 1985 pasti za 10%, a je bila 1989 že 140%; življenjski standard zaposlenih se je zmanjšal za 34%, upokojencev pa za 40%; gospodarstvo je zapadlo v dolgotrajno stagnacijo
- čeprav se je zaposlenost povečala za 840.000 do 1985, je stopnja rasti družbenega proizvoda zrasla le za 0,6%
- da bi gospodarstvo prešlo na tržni mehanizem niso niti resno niti odločno poizkusili
- dominantnost partijsko- politične strukture se je obdržala kot v predhodnem obdobju
- tako tudi 4. poizkus izhoda (opustitve) iz državnega etatizma ni uspel: 1950-54, 1961-62, 1965-71, 1983-89
- zaradi različnih ekonomskih interesov, politične razcepljenosti, velikih ideoloških razlik se ni dalo izvesti skupnega razvojnega gospodarskega programa. Gospodarski sistem je ostal mešan z elementi tržnega gospodarstva, vendar z dominiranjem politike nad ekonomijo
- 1979-89 je Jugoslavija zapadla v stanje skoraj popolnega zastoja in prekinitve družbenega razvoja
- napor za spremembe niso dali nobenih rezultatov: po celi državi izbruhnile stavke
- po Titovi smrti so se povečali mednacionalni spori
- obnovljen spor (boj) glede federalizma:
- odprto vprašanje revizije koncepta federalizma (zagotovljenega z Ustavo 1974)

- 10-letno funkcioniranje federalizma, 1971-80, je deloma oblikovalo republike in deloma tudi pokrajine kot države
- v tem obdobju so se vezi med federalnimi enotami v oblasti ekonomije, kulture, izobraževanja idr. oblik družbenega življenja konstantno slabile, njihova **autarfičnost** pa se je krepila (ker je nastajanje tržnega mehanizma prekinjeno in je okrepljena oblast državno- partijske strukture v vseh federalnih enotah)
- z ustavnimi spremembami 1988 so opuščene gl. odredbe iz Ustave 1974 in ZUR- a 1976: o družbenih dogovorih in samoupravnih sporazumih kot gl. regulativnima institucijama gospodarskega življenja, uvedene norme ki odpirajo proces nastajanja tržnega gospodarstva in uvajanje pluralizma lastništva postavljajoč privatno, zadružno in mešano lastništvo v enak položaj
- po nastanku ekonomske krize tudi državna kriza v obliki vprašanja pluralizma
- v Srbiji že 1977 iniciativa za revizijo dela Ustave SFRJ iz 1974 zaradi tendec krepitve suverenosti pokrajin na škodo Srbije kot države
- po nemirih na Kosovu 1981 je vodstvo ZR Srbije spodbudilo revidiranje Ustave SFRJ, Ustave ZR Srbije in ustave avtonomnih pokrajin odredbe, ki ogrožajo (rušijo) suverenost ZR Srbije
- Srbija spodbudila, da se z novimi ustavnimi spremembami ustavi spreminjanje jugoslovanske federacije v konfederacijo
- vodilne moči na Kosovu branile svoje ustavne pozicije → prostor za nadaljnjo aktivnost nacionalističnih in separativističnih albanskih moči
- istočasno so vodilne strukture AP Vojvodine branile Ustavo 1974
- Srbska pobuda naletela na odpor v Sloveniji in na Hrvaškem, deloma pa tudi v BiH in Makedoniji → v Sloveniji in postopno tudi na Hrvaškem tendence iz Srbije razumeli kot obnovo veliko državnega centralizma
- odpor so razumeli kot antisrbsko koalicijo
- Srbsko vodstvo se je 1987 odločilo da zlomi avtonomistični odpor na Kosovu in v Vojvodini; z ustavnimi spremembami 1989 ustvarjena edinost Srbije
- ostale republike in pokrajine pristale na razpravo o ustavnih spremembah in dosegle konsenz, da se načelne odredbe Ustave o federalni ureditvi ne morejo spremeniti → lahko pa pride do sprememb v normativnem delu, ki bi omogočile boljše funkcioniranje organov Federacije, njihovo večjo odgovornost in pravice oblastem, ki so podrejeni in odgovorni Federaciji
- konec 80-ih podobne mednacionalne napetosti kot med vojno
- opča tendenca po nacionalni afirmaciji, ki se je konec 80-ih zaključila z nacionalnimi zborovanji, nacionalizmom in tudi s šovinizmom, prisoten pa je bil tudi strah za jutri
- politično življenje v 80-ih v duhu kritike povojne preteklosti (vprašanje legitimnosti in zgodovinskega dela komunizma)
- Glavni objekti napada so bili: družbeni **poredak**, njegova ideologija, institucije, norme, morala in nosilci politične oblasti
- več različnih idej od tistih, ki predlagajo obnovo »zgodnjega socializma« do zahtev po pluralizmu lastništva, od zahtev po ohranitvi enostrankarkega sistema do restauracije političnega pluralizma
- ZKJ postal poligon boja različnih idej in vseh tendenc
- na kongresih : XII. 1982 in XIII. 1986 se je ZKJ opredelila za samoupravljanje, federalizem in neuvrščenost, vendar ji ni uspelo izvleči družbe iz krize
- konec 1988 je bilo z novim ustavnim amandmajem odprta pot lastniškem pluralizmu, a ne tudi političnemu

- Jugoslavija ni bila ne kot Kraljevina Jugoslavija niti kot SFRJ nikoli stabilna niti kot država niti kot družba na primerni civilizirani in demokratični osnovi

VII. USTAVNA UREDITEV

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA- USTAVNA UREDITEV 1918-41

NAČRTI NASTANJA JUGOSLOVANSKE DRŽAVE ZA ČASA 1. SVETOVNE VOJNE:

- nastanek jugoslovanske države dobil realne možnosti proti koncu 1. svetovne vojne
- načrti niso bili odvisni samo od vladajočih slojev jug. narodov temveč tudi od Antante
- zaradi svojih interesov obotavljale, posebej Italija
- zavezniki spremenijo svoje stališče spomladi 1918, zaradi zmage oktobrske revolucije → bilo treba ustanoviti »sanitarni kordon« iz novih buržuaznih držav v Vzhodni Evropi in na Balkanu kot prvo linijo obrambe pred vdorom idej Oktobrske revolucije v Evropo
- glavni partnerji pri nastajanju jugoslovanske države: Vlada Kraljevine Srbije (predsednikom ministerskega sveta Nikolo Pašićem na čelu) in Jugoslovanski odbor (z A. Trumbićem na čelu)
- **Niška deklaracija: 7.12.1914** Vlada Kraljevine Srbije pred Narodno skupščino predstavi
  - ❖ glavni vojni cilj Srbije osvoboditev in združitve vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev
  - ❖ prvič pred zavezniki poudarila, da je združitve njen gl. vojni cilj
  - ❖ nič povedano o notranji ureditvi bodoče države--> vzrok bojazni nekaterih članov Jugoslovanskega odbora (F. Supilo, A. Trumbić) pred enostransko aneksijo jugoslovanskih držav v AO in jih spremeniti v Veliko Srbijo, kot je to storila z Vardarsko Makedonijo
  - ❖ oba partnerja imela različne poglede glede organizacije in notranje ureditve bodoče države==> skupno: da gre za združitve triplemenskega naroda
- **Krfska deklaracija:** Pašić na Krfu 15.6.1917 sklical konferenco članov srbske vlade in delegacije Jugoslovanskega odbora
  - ❖ razpravljali o reševanju jugoslovanskega nacionalnega vprašanja in pogojih združitve
  - ❖ **20.7.1917** podpisali N. Pašić (predsednik Ministerskega sveta) in A. Trumbić (predsednik Jugoslovanskega odbora)
  - ❖ objavljeno nastajanje samoupravnih enot (izpuščena entnična in zgodovinsko-politična determinanta za njihovo razmejitev)
  - ❖ Ustava se bo sprejela v Ustavodajni skupščini z kvalificirano večino (zaščita Hrvatov in Slovencev)--> kasneje je v poslovníku za Ustavodajno skupščino skrčena na absolutno večino (to je 1921 omogočilo, da je bil sprejet centralistični načrt Pašičeve vlade)
- tretji pomemben sodelavec nastajanja jugoslovanske države so bila nacionalna gibanja v jugoslovanskih državah
- **30.5.1917** so Jugoslovanski klub, narodni poslanci slovanskih držav v Dunajskem parlamentu in Cesarskem svetu predstavili **Majsko deklaracijo**:
  - ❖ zahteva po združitvi Hrvatov, Srbov in Slovencev v AO v samostojno enoto znotraj monarhije
  - ❖ zahteve po **trializmu** in njeni **federalni preureditvi**
  - ❖ ostala na liniji avstrijskega reševanja jugoslovanskega vprašanja
  - ❖ med jugoslovanskimi politiky v Monarhiji sprejeta kot minimalni program do sprejetja jugoslovanske državnosti

- ❖ povzročila 1918 široko deklaracijsko gibanje in nastajanje narodnih svetov (najprej v Sloveniji, nato tudi po drugih jugoslovanskih državah)
- 6.10.1918 nastanek Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov--> vsaka jugoslovanska pokrajina pošlje enega delegata/ 100.00 prebivalcev (skupaj 80 delegatov)
  - ❖ poleg njih so na sejah lahko sodelovali vsi narodni poslanci in pokrajinski zborov, ki so sprejeli politični program : Sestava in pravilnik Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov
  - ❖ Narodni svet 19.10.1918 izvoli svoje predstavništvo: za predsednika izvoljen A. Korošec (prvak Slovenske ljudske stranke), podpredsednika pa Ante Pavelić (zobar- predstavnik Hrvaške stranke prava) in S. Pribičević (predstavnik Srbske samostojne stranke)
  - ❖ 19.10.1918 zavrže Manifest cesarja in kralja Karla o federalizaciji AO Monarhije
  - ❖ zahteva združenje vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov na temelju samoodločbe
- Hrvaški sabor 29.10.1918 razglasi odcepitev Dalmacije, Hrvaške in Slavonije od AO in njihovo združitve z ostalimi jugoslovanskimi državami Monarhije v suvereno Dražavo Slovencev, Hrvatov in Srbov
- samostojna Država SHS razglašena 29.10.1918, Narodni svet pa je imel suvereno oblast v njej
- zaradi italijanske okupacije Trsta, Slovenskega primorja, Istre, Reke in dela Dalmacije se niso mogli dejansko priključiti SHS
- Vojvodina se je po zaključku skupščine v Novem Sadu priključila Kraljevini Srbiji 25.11.1918, dan kasneje pa po odločitvi Velike narodne skupščine tudi Črna Gora
- predsedstvo Narodnega sveta v Zagrebu = kolektivno Predsedništvo Države SHS: imenovalo vlado sestavljeno iz 11 ministrov in 4 državne (pokrajinske) vlade za Slovenijo, Hrvaško in Slavonijo, Dalmacijo, BiH
- v zvezi z združitvijo s Kraljevino Srbijo v Narodnem svetu različna stališča: od unitarističnih (Hrvaško- srbska koalicija) do federalističnih (Hrvaška kmečka stranka S. Radića)
- v dogovorih med predstavniki Vlade Kraljevine Srbije in delegati Države SHS o modulaciji združitve je zavrnjen predlog Krfske deklaracije o kvalificirani večini za sprejem Ustave
- Delegacija SHS se je uklonila močnejšemu partnerju (zahtvaljujoč se prvaku Hrvaško- srbske koalicije S. Pribičeviću, tudi vplivu slovenskih liberalcev in hrvaških naprednih politikov)

NASTAJANJE KRALJEVINE SHS 1.12.1918:

- 1.12.1918 v Beogradu delegacija Narodnega sveta pristala na združitve Države SHS s Srbijo v enotno narodno državo Srbov, Hrvatov in Slovencev
- program združitve v Adresi Narodnega sveta: želja po združitvi s Kraljevino Srbijo in Črno Goro, vladarsko oblast vrši Kralj Srbije in da se oblikuje enotna parlamentarna vlada skupaj z enotnim narodnim predstavništvom
- **Začasno narodno predstavništvo:** prva vlada, koalicija pomembnih strank, Kraljestva SHS je bila formirana 20.12.1918 s prvako Radikalne stranke S. Protićem na čelu
  - ZNP ki bo pripravilo volitve v Ustavodajno skupščino in delovalo kot parlamentarna kontrola izvršne oblasti do njenega sklica
  - 296 delegatov iz posameznih držav izbranih po različnih ključih
  - sredi 1919 formirana 2 politična bloka: Demokratska in Parlamentarna (pretežno Radikalna) skupnost (zveza)
  - ZNP deloval od 1.3.1919-22.10.1920 ko je bil razpuščen s kraljevim dekretom
  - normativno delovanje zelo skromno: sprejel le 12 zakonov==> najpomembnejši zakon: Zakon o volitvah narodnih poslancev v Ustavodajno skupščino Kraljevine SHS (omejuje suverenost

skupščine, kralju daje pravico do razpusta v določenih situacijah) ==> opozicija kritizirala kot poizkus regenta in vlade da še pred sklicem sebi podredi Ustavodajno skupščino

Vidovdanska ustava:

- vojna gospodarsko izčrpala vse države Kraljevine SHS, še posebej pa se je zmanjšalo prebivalstvo (1/4)
- Kraljevska vlada je 30.12.1920 izdala Obznanu, akt s katerim se je zadušilo revolucionarno gibanje in prepovedalo legalno delovanje KPJ
- Srbska buržuazni sloj (slabši od hrvaškega in slovenskega) je težil k čimprejšnjemu, sprejetju centralistične ustave, s katero bi tudi pravno opravičili svoj politično privilegiran položaj
- kmalu razočaranje nad idejo enotnega naroda
- hitra krepitev opozicijskih in federalističnih struj, še posebej na Hrvaškem
- 1921 Organizacija jugoslovanskih nacionalistov (ORJUNA) pod ideološkim vodstvom S. Pribičevića, poizkuša dohiti rastočo opozicijo s politiko »čvrste roke« strogo centraliziranega državnega aparata oblasti (takšna politika izziva opozicijo in ugledne srbske intelektualce S. Protića, J. Cvijića, J. Prodanovića idr.)
- **Volitve v skupščino:** 26.11.1920, sodelovalo je 22 strank od katerih je 16 dobilo poslanske mandate
  - 419 mest v skupščini: 10 najmočnejših strank: Demokratska stranka (92), Narodna radikalna stranka (92), KPJ (58), Hrvaška republikanska kmečka stranka (50), Zveza poljedelcev in Samostalna kmetijska stranka (39), Jugoslovanska muslimanska organizacija (24), SLS (14), Social-demokratska stranka (10), Džemijet (8), ostalih 7 strank dobilo manj kot 8 mandatov
  - vodeči centralistični stranki: Demokratska in Radikalna stranka skupaj 183 mandatov, do absolutne večine manjka 27 glasov, zato iščeta podporo pri manjših strankah
  - KPJ največ glasov dobila v Črni Gori in v Makedoniji (38%), Radićeva HPSS postala najmočnejša stranka na Hrvaškem)
- vlada je 8.12.1920 predpisala začasni Poslovnik za Ustavodajno skupščino: poslanci ne morejo sodelovati pred zaobljubo zvestobe vladarju in narodu; za sprejem ustave potrebna le absolutna večina (210 glasov); amandmaje je smela sprejemati samo skupina 20 poslancev in to v določenem roku ==> zaradi takih določb HPSS in Hrvaška stranka prava bojkotirajo skupščino
- Ustavodajna skupščina začela z delom 12.12.1920 s temeljno nalogo da predpiše ustavno ureditev jugoslovanske države
- 31.1.1921 izbere ustavni odbor 42 članov, ki naj bi skupščini predložil svoje mišljenje o ustavnih predlogih
- odbor dobil 8 načrtov: Vlade, Narodnega kluba, Jugoslovanske muslimanske organizacije, Poljedelskega, Jugoslovanskega, Socialističnega in Republikanskega poslanskega kluba, načrt L. Markovića (minister za konstituante)
  - vladin: 3 variante: 1. S. Protić (široka decentralizacija na temelju formiranja 9 zgodovinskih pokrajin i z avtonomnimi organi), 2. M. Vesnić, 3. N. Pašića (centralističen z velikimi pravicami krone). Prav Pašićev načrt kot glavni vladni načrt. Vsi trije načrti narejeni na temelju Ustave Kraljevine Srbije 1903.
  - federativno državno ureditev predlagala Narodni klub in Jugoslovanski klub (Slovenska kmečka, Hrvaška kmečka in Bunjevaško-šokačka stranka): razdelitev na 6 pokrajin, ustavno in parlamentarno monarhijo ter dvodomni sistem

- socialisti in republikanci predlagali republikansko obliko vladavine, volilno pravico žensk, enodomni parlament, velike demokratične pravice in socialne programe
- Poljedelska stranka: organizacija države kot kmečko politične organizacije z enodomno skupščino
- JMO: delitev oblasti na 8 oblasti z samoupravnimi organi ni se bistveno razlikoval od vladnega predloga
- KPJ ni oblikovala programa: zagovarjala pa je ukinitve kapitalizma in sovjetsko republiko
- HRSS je sprejela načrt aprila 1921, vendar stranka ni sodelovala v skupščini: Konfederacija kmečkih republik s 3 državami (Srbija, Hrvaška in Slovenija), ostale pokrajine- Črna Gora, BiH in Makedonija tretirane kot polplemenske in se je predlagalo naj se priključijo tisti državi za katero bi se prebivalstvo odločilo s plebiscitom
- tudi načrti posameznih hrvaških politikov:
  - iz Dalmacije J. Smodlake in A. Trumbića: decentralizacija
  - Trumbićev predlog med centralizmom in federalizmom: predlagal devolucijo, da se združena država imenuje Jugoslavija
  - Smodlaka predlagal decentralizacijo z 12 pokrajinami
- zaradi vsiljevanja vladnega načrta so skupščino zapustili tudi poslanci Narodnega in Jugoslovanskega kluba ter komunisti
- Za Ustavo je tako glasovalo 223 poslancev proti pa 35, abstiniralo jih je 161==> absolutna večina 223: 196
  - za Ustavo glasovali: radikalci in demokrati, poslanci Jugoslovanske muslimanske organizacije (iz Bosne), Samostojne kmečke stranke (iz Slovenije) in Džemijata (iz Makedonije, Kosova in Metohije)
  - glasovali niso komunisti, HRSS, Hrvaška stranka prava, Narodni in Jugoslovanski klub
- glasovalo se je 28.6.1921 na Vidov dan, po njem je Ustava dobila tudi neslužbeno ime Vidovdanska ustava službeni naziv pa je bil Ustava Kraljevine SHS

Temeljne značilnosti ustave: uzakonila monarhično obliko vladavine, načelo kompromisnega unitarizma in državnega centralizma, kapitalistični družbeno-ekonomski sistem, omejen parlamentarizem in buržuazno- demokratično ureditev

- uradno ime države SHS: Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev
- je ustavna, parlamentarna in dedna monarhija
- pristaši monarhije poudarjali, da mora imeti država močno centralno oblast
- Srbe, Hrvate in Slovence smatrali kot 3 plemena istega naroda, to se kazalo tudi v zastavi, državnem grbu in v uradnem jeziku
- demokratska in radikalna stranka uspeli v Ustavo vnesti načelo da mora imeti en narod tudi enotno organizacijo oblasti
- gl. hrvaške in slovenske stranke borile za čim večjo decentralizacijo zaradi strahu pred narodnim neravnovesjem in srbsko hegemonijo
- radikalci in demokrati so se upirali decentralizaciji, češ da bi regionalne oblasti s pridobitvijo zakonodaje in upravne avtonomije, postale države v državi--> edinstvo države razumeli kot popoln prelom s zgodovinsko in nacionalno komponento
- v Ustavu je sprejeto načelo delitve oblasti, s tem naj bi se preprečilo kroženje oblasti v samo enim rokah; pooblastila kralja taka, da se lahko govori le o formalni tridelni oblasti
- kralju podrejena zakonodajna, upravna in sodna oblast

- delegati vlade odgovorni Kralju in Narodni skupščini==> v primeru Vidovdanske ustave je bila vlada najprej odgovorna kralju in bila od njega tudi odvisna--> v boju za premoč je kralj izrabil ustavna pooblastila o razpustitvi Narodne skupščine
- pri nacionalnem vprašanju je bila uporabljena kompromisna formula unitarizma (med jugoslovansko večnacionalnostjo in integralnim jugoslovanskim unitarizmom)
- sankcioniran kapitalistični ekonomsko- družbeni sistem z garantiranjem privatne lastnine in svobodo ugovarjanja kot osnovni način prisvajanja tujega presežka dela
- vnesli posebno poglavje s socialistično- ekonomskimi odredbami, te so bile izdelane po vzoru Weimarske ustave (izdelali nemški socialdemokrati): pravica in dolžnost države do intervencije v privatnih odnosih državljanov v duhu pravice in zavračanja družbenih nasprotij
- delavnemu sloju obljubljeno popolno socialno zavarovanje in pravica do sindikalnega organiziranja, kmetom pa ukinitve fevdalnih odnosov in agrarna reforma
- večina ustavnih načel ni bila izvršenih
- v Ustavi zagotovljena tudi osebna in politična svoboda državljanov==> izigrana: ko je z Zakonom o zaščiti javne varnosti 2.8.1921 KPJ pregnana v ilegalno
- Vidovdanska začasna ustava SHS--> povzročila ostre socialne in nacionalne spore, ki jih je kralj 6.1.1929 uporabil za državni udar s katerim je ukinjena Vidovdanska ustava

Šestojanuarska diktatura: po atentatu radikalnega poslanca iz Črne gore P. Račića v skupščini 20.6.1928 na vodstvo HSS, zapustitev Narodne skupščine Kmečko- demokratične koalicije, ter zahteve njenega vodstva na vrnitev na 1918 je nastal popoln prelom med srbskimi in pečanskimi strankami

- ⇒ prav to je omogočilo kralju, da je s proklamacijo 6.1.1929 ukinitel Vidovdansko ustavo in razpustil Narodno skupščino, za predsednika vlade je imenoval komandanta svoje vlade generala P. Živkovića
- ⇒ temeljni cilji proklamacije: posebna ohranitev državne in narodne enotnosti, ohranjanje reda in discipline
- ⇒ Zakon o Kraljevi oblasti in Vrhovni državni upravi 6.1.1929--> kralj nosilec oblasti v državi
- ⇒ 6.1.1929 Zakon o zaščiti javne varnosti in ureditev države (zakon o zaščiti države) s katerim so poostrene sankcije iz 1921
- v Beogradu 8.1.1929 formirano Državno sodišče za zaščito države. za vse ki so nasprotovali kraljevi diktaturi
- centralizem in unitarizem pravno izražena z Zakonom o nazivu in delitvi Kraljevine na upravna področja 3.10.1929 z njim je država dobila uradni naziv **Kraljevina Jugoslavija**
  - novo ime zavrglo stari kompromisni unitarizem in uvedlo integralni unitarizem
  - država razdeljena na 9 banovin (meje glede na geografske in ne nacionalne kriterije): 1. Dravska s središčem v Ljubljani, 2. Savska v Zagrebu, 3. Vrbaska v Banji luki, 4. Primorska v Splitu, 5. Drinska v Sarajevu, 6. Zetska v Cetinju, 7. Donavska v Novem Sadu, 8. Moravska v Nišu, 9. Vardarska v Skopju, 10. posebno upravno področje sestavljala Beograd z Zemunom in Pančevim
  - Srbija razbita na 5 banovin, Hrvaška pa na 3, izjema je bila Dravska banovina, ki je skoraj popolnoma pokrila slovensko ozemlje
- Zakon o banski upravi 7.11.1929- banovina definirana kot upravna in samoupravna enota, vendar ni dobila skoraj nič samouprave
  - ❖ organi banovine: ban, uprava banovine in banski svet
  - ❖ bana določa kralj

- ❖ uprava organizirana glede na delitev resorjev centralnih ministerstev in jim bila hierarhično podrejena
- ❖ banski svet ostal na ravni svetovalnega telesa
- ❖ banovina ostala administrativno-teritorialna enota
- vladavina kralja Aleksandra je bila vojno- policijska monarhična diktatura
- poglobljale so se mednacionalna nasprotja, slabšalo se je socialno in ekonomsko stanje države

Ustava Kraljevine Jugoslavije 3.9.1931:

- sprejel vladar brez sodelovanja z Narodno skupščino
- imenuje tudi Oktoirana ustava, po mesecu sprejetja se imenuje tudi Septembrska ustava, uradni naziv pa je Ustava Kraljevine Jugoslavije
- proklamiran unitarizem, to se vidi že iz naziva države Kraljevina Jugoslavija, kralj pa je vitez narodne enotnosti in državne celote in po odredbi, ki prepoveduje kakršnokoli zborovanje
- Kraljevina Jugoslavija je dedna in ustavna monarhija, v Vidovdanski: ustavna, parlamentarna in dedna
- kralj je bil integrirajoč faktor države: v svojih rokah sodno, izvršno in upravno oblast, te vrhovni poveljnik vojske in odloča o miru in vojni
- kralj imel pravico suspenza ustave
- kralj edino mogel svoje izjemne odločitve predati Narodnem predstavništvu

Narodno predstavništvo Kraljevine Jugoslavije: sestavljeno iz dveh domov, iz Narodne skupščine in Senata

- Narodna skupščina formirana v skladu s kraljevimi cilji, volitve vanjo so obče z neposrednim javnim glasovanjem in tako volilno geometrijo, ki omogoči 2/3 mandatov kandidatni listi, ki je lahko tudi dobila le relativno večino
- 2/3 zagotovilo vodeči vladni listi
- Senat je bil delno voljeno telo, ker je polovico imenoval kralj, druga polovica pa se je volila
- mandat obeh trajal 6 let
- po Zakonu o volitvah senatorjev (30.9.1931) se je volilo 45 senatorjev, volitve so bile posredne (volilno telo sestavljali narodni poslanci, banski svetniki in predsedniki občin na področju iste banovine), volitve bile javne
- Senat je bil dom, ki je zastopal kraljeve interese in ne narodnih
- Senat in Narodna skupščina izenačena pri prinašanju zakonov in odločanju o reviziji Ustave -->v primeru nesoglasja, je odločitev sprejel kralj, prav tako je imel pravico do zavrnitve zaključkov Narodnega predstavništva
- politična odgovornost ministrov Narodnemu predstavništvu Ustava ne omenja (v primeru tožbe zoper ministra potrebna 2/3 večina narodnih poslancev)
- Ustava iz 1931 pomenila veliko nazadovanje v primerjavi z Vidovdansko ustavo v zvezi z osnovnimi državljanskimi pravicami
- po kraljevem umoru (kralja Aleksandra umorili v Marseille-u 9.10.1934) prevzelo opravljanje kraljevske oblasti Kraljevo namestništvo, zaradi mladoletnosti nj. sina Petra II., na temelju kraljeve oporoče in Ustave
- namestništvo sestavljali: knez Pavle Karađorđević, senator Radenko Stanković in ban Savske banovine Ivan Perović (vladalo do državnega udara generala D. Simovića 27.3.1941)
- dominantna vloga Pavleta Karađorđevića v namestništvu

Hrvaška banovina: formirana na osnovi Sporazuma 26.8.1939

- namestništvo 1939 prisiljeno ponuditi vodstvu HSS določene ugodnosti (hrvaški narod je na volitvah v skupščino 1935 in 1938 podprl plebiscit o zahtevi po državnopravni avtonomiji Hrvaške v okviru Jugoslavije) zaradi nevarnosti pred vojno v Evropi
- na podlagi sporazuma, ki sta jo podpisala Dragiša Cvetković (predsednik jugoslovanske vlade) in V. Maček (predsednik HSS) o rešitvi hrvaškega vprašanja, je bila formirana Banovina Hrvaška
- na temelju sporazuma Cvetković- Maček objavljeni pravni akti: Uredba o Hrvaški banovini 26.8.1939, Ukaz o razpustitvi Narodne skupščine izvoljene 11.12.1938, Ukaz o prenehanju mandatov vseh dotedanjih senatorjev idr.
- nastanek Hrvaške banovine razumljen kot prvi korak pri federativni preureditvi Kraljevine Jugoslavije- ta proces ni dokončan
- nekaj dni po objavi sporazuma Cvetković- Maček je izbruhnila 2. svetovna vojna--> vpliv na daljno reorganizacijo države (nastanek Srbske in Slovenske banovine), zaradi tega Banovina Hrvaška ni bila do konca konstituirana (ker njen zakonodajni organ- sabor ni bil izvoljen)
- sporazum je bil politični kompromis med hrvaško in srbsko buržuazijo o delitvi oblasti, da bi se v zvezi z vojno nevarnostjo ohranili skupni interesi
- obljube demokratizacije niso bile izpolnjene

Uredba o Hrvaški banovini 26.8.1939:

- prinesla pravno- politične spremembe: 1. Z Uredbo je nastala Hrvaška banovina kot zasebna državnopravna oblast v katero so vključene doedanje Savska in Primorska banovina, kotari Dubravnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradacac, Dervena, Travnik in Fojnica, ki so bili do tedaj v teritorialnem sklopu drugih banovin
- 2. v delavno okrožje Hrvaške banovine preneseni posli poljedelstva, trgovine, industrije, gozdarstvo in rudarstvo, gradbeništva, socialne politike, narodnega zdravstva, telesne vzgoje, pravice, šolstva in notranje uprave. Ostali posli pa so ostali v delavnem okrožju centralnih državnih organov
- 3. financiranje je rešeno s predpisom (uredba) 30.3.1940- pustili del prihodkov z njenega področja za pokritje avtonomnih potreb
- 4. organizacija Sabora regulirana z uredbo o volilnem redu in ustroju Sabora Banovine Hrvaške 14.1.1940, mandat sabora traja 3 leta, volitve zaradi vojne niso bile nikoli izpeljane
- 5. Organizacija banske uprave regulirana z Uredbo o ureditvi banske oblasti 9.9.1939, ban je vrhovni organ uprave (t.j. banske oblasti) Hrvaške banovine, postavlja ga kralj z ukazom, ban je politično odgovoren kralju in Saboru ali centralni vladi od katere je v okviru svoje banske oblasti popolnoma neodvisen
- banska oblast se deli na 11 oddelkov (resorjev), na čelu s predstavniki, ki jih postavlja ban
- podban je bil najvišji strokovni in pomožni organ bana in njegov zakoniti namestnik
- po načrtu Hrvaške banovine je obstajal tudi načrt za Slovensko banovino, največ težav pa je bilo z načrti tretje federativne enote Srbske banovine in njene razmejitve s Hrvaško banovino
- Hrvaška banovina ostala le skelet začete in nedovršene federativne transformacije Kraljevine Jugoslavije

Vojni udar 27.3.1941, fašistična agresija na Jugoslavijo in njena vojna kapitulacija:

- posledice vojnega udara: zrušenje Kraljevega namestništva in vlade Cvetković- Maček, proglasitev kralja Petra II. Karađorđevića za polnoletnega (čeprav še ni dopolnil 18), nastanek nove vlade z generalom Simovićem na čelu
- odgovor na udar je bilo vojno uničenje Jugoslavije in uničenje kot države
- napad fašističnih sil Nemčije in Italije na Jugoslavijo brez napovedi vojne 6.4.1941

- zaradi razpada fronte jugoslovanska vlada skupaj s kraljem zapusti državo 14-15.4.1941 → mislili, da bodo pred zavezniki še naprej predstavljali kontinuiteto Kraljevine Jugoslavije
- pred odhodom določila predstavnike, ki bi podpisali akt o premirju → delegati Vrhovne komande so morali podpisati kapitulacijo 17.4.1941 namesto premirja
- sile osi smatralo, da je zaradi brezpogojne kapitulacije Jugoslavija prenehala obstajati kot država
- na temelju takega razumevanja so si sile osi razdelile njen teritorij med seboj
- po mednarodnem pravu vojna okupacija, čeprav celotnega ozemlja ne pomeni prenehanje obstajanja neke države, če prejšnja vlada s pomočjo zaveznikov podaljša vojno iz zavezniške tujine → takšno izjavo je podala vlada generala Simovića o podaljšanju vojne s silami osi na vladnem zasedanju v Atenah 17.4.1941 → tako so postale vse kasnejše aneksije Jugoslovanskega teritorija po mednarodnem pravu nične

Pravni sistem Kraljevine Jugoslavije: Jugoslovanska država po združitvi ni bila enotno pravno področje

- mnoge pravne veje in odnosi ohranili predpise, ki so jih nasledili od do takratnih državnopravnih okvirov, v katerih se je posamezna jugoslovanska država nahajala do združitve 1918
- obstajalo 6 pravnih področij s svojimi posebnostmi: srbsko, črnogorsko, hrvaško-slavonsko, hrvaško-slavonsko, dalmatinsko-slovensko, bosansko-hercegovsko in vojvodinsko
- vsako od njih je imelo svoje vrhovno sodišče
- proces izenačevanja prava je tekel počasi
- temeljni interes centralizacije vsilil prvenstveno potrebo po unifikaciji organizirane zakonodaje
- Kazenski zakonik in zakonik o kazenskem sodnem postopku 1929
- neunificirano je ostalo skoraj vse državno pravo, čeprav so se kongresi pravnikov (1925, 1926 in 1927) zavzemali za njegovo skorajšnjo unifikacijo

SOCIALISTIČNA FEDERATIVNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA- USTAVNA UREDITEV

Nastanek oblasti v osvobodilni vojni in revolucija 1941-45: z ustavnega stališča je bila država po aprilski vojni in kapitulaciji brez vsake oblasti → kralj in vlada v emigraciji, Narodno predstavništvo razpuščena 26.8.1939, nove volitve še niso bile izpeljane, Senat sam pa ni mogel tvoriti Narodno predstavništvo

- državna organizacija Jugoslavije se je popolnoma razpadla
- formirale so se kvizlinske državne tvorbe, okupacijski organi uprave in skupne vojne formacije
- v mednarodnih odnosih pa Kraljevina Jugoslavija ni nehala obstajati: predstavljala sta jo kralj in vlada v emigraciji
- v okupirani državi razen KPJ ni bilo niti ene organizirane moči, ki bi se na celotnem teritoriju lahko uprla fašizmu
- KPJ je edina od strank delovala kot jugoslovanska partija → bila dobro organizirana in politično enotna s Titom načelu
- Partija je zavzela brezkompromisen odpor proti fašističnim okupatorjem in domačim sodelavcem, ki so vodili politiko ukinitve skupne države Jugoslavije
- politiko KPJ sprejel širši sloj prebivalstva kar je tudi omogočilo, da organizira gibanje in ga tudi do konca vodi
- na osnovi osvobodilnih ciljev gibanja je združevala delavske in kmečke mase, inteligenco in druge družbene sloje → velik del buržuazije je v strahu za svoje klasne položaje stopil na stran okupatorja ali pa se odločil za taktiko čakanja na zahodne zaveznike

- državni aparat se je postavil v službo okupatorja
- narodnoosvobodilni boj v Jugoslaviji ima dvojno naravo: istočasno je boj za osvoboditev od okupatorja in revolucionarna menjava družbene ureditve
- v prvih dokumentih NOB je poudarjena narodnoosvobodilna dimenzija gibanja in manj proletarska revolucija, vendar se je z razvojem NOB to obračalo
- vodstvo NOB je v dokumentih poudarjalo, da je na prvem mestu osvoboditev države, o družbeni ureditvi pa se bo narod odločal po osvoboditvi
- z razvojem NOB vse bolj afirmirali elementi socialistične revolucije: ustanovitev NOV, zamenjava starih organov oblasti z organi nove narodne oblasti in nadomeščanje starih predpisov z novimi revolucionarnimi predpisi vodstvo NOP zavrglo unitarizem Kraljevine Jugoslavije in se zavzemalo za federativno ureditev države na čelu polne enakopravnosti, bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov
- nova narodna oblast je ene strani izražala temeljne in skupne značilnosti NOP, pod enotnim vodstvom KPJ, z druge strani pa je bila izraz samoiniciative in prilagajanja posameznim situacijam v posameznih delih države
- NOO (narodnoosvobodilni odbori) so bili med prvimi institucionalnimi temelji nove narodne oblasti, najprej so bili to začasni in nato še stalni organi → začeli nastajati že zelo zgodaj na prvem osvobojenem teritoriju v Srbiji
- razen pomoči NOV so opravljali funkcijo začasnih organov nove narodne oblasti
- aktivnost NOO spodbujali posebni revolucionarni dekreti, katere je sprejel VS NOV in DVJ: Naloge in ustroj NOO in Pojasnila in napotki za delo NOO v osvobojenih krajih poznani kot Fočanski predpisi
- sledili tudi drugi akti o delovanju in organizaciji NOO: odločitve IO OF Slovenije spomladi in poleti 1942, dekret (manifest) in zaključki Prve skupščine črnogorskih in bokeljskih rodoljubov februarja 1942
- Fočanski predpisi pomembni, ker so prvi akt o enotnem razvoju nove oblasti v Jugoslaviji
- NOO organizirani kot organi v službi NOB
- izvoljeni na demokratičen način, v njihovih vrstah bili pošteni rodoljubi ki so morali biti s svojim delom vzgled
- kot nosilci oblasti nadrejeni da aktivirajo in združijo narod v boju proti okupatorju in domačim slugam; organizirajo oskrbo NOV; zagotovijo red; reševanje sporov med državljani; organizirajo prehrano za prebivalstvo; preprečijo izvoz hrane na neosvobojena področja; upravljajo s proizvodnjo, trgovino; za oskrbo vojske in naroda ustanoviti Narodnoosvobodilni fond idr.
- Vrhovno poveljstvo je v duhu sklepov CK KPJ izdal Ukaz o volitvah NOO 2.9.1942 poznano kot Bihaški ali Septembrski predpisi → odbore voli narod svobodno in neposredno, aktivno in pasivno pravico dobili vsi prebivalci, tudi ženske, ki so dopolnili 18 let & borci NOB ne glede na starost
- njihova naloga da politično organizirajo teren in poglobljajo vpliv NOP med ljudmi
- VS NOV in POJ deloval nad NOO kot vodilni organ izdajal je predpise o organizaciji in delovanju teh organov
- razvoj dogodkov, uspehi NOV in širjenje osvobojenega teritorija so konec 1942 zahtevali formiranje novih organov civilne oblasti in posebno obče politično telo vseh jugoslovanskih narodov
- v vseh delih države so se ustanovljala največ nacionalna predstavniška telesa: Srbija → Glavni NOO za Srbijo ustanovljen že novembra 1941, v novembru 1944 se voli Velika antifašistična skupščina narodne osvoboditve Srbije, ki se je sestala 9.11.1944 in sprejela odločitev o ustanovitvi Antifašistične skupščine narodne osvoboditve Srbije

- Črna Gora 15.11.1943 ustanovljeno Državlanski (državni) antifašistični svet narodne osvoboditve Črne Gore in Boke, ki se na 3 zasedanju julija 1944 spreminja v CASNO
- v Sloveniji funkcijo NOO od septembra 1941 opravlja Osvobodilna fronta oz. njen Vrhovni plenum; Slovenski NOO izvoljen 1-3. 10.1943 na Zboru poslancev slovenskega naroda
- Državlanski antifašistični svet narodne osvoboditve Hrvaške ustanovljen 13-14.6.1943
- Državlanski antifašistični svet narodne osvoboditve BiH 25-26.11.1943
- Vladni (oblastni) NOO za Kosovo in Metohijo organiziran 31.12.1943 in 1-2.1.1944
- Glavni NOO Vojvodine konstituiran 10.3.1944
- v Makedoniji 2.8.1944 začne z delom Antifašistično **sobranje** narodne osvoboditve Makedonije
- na jugoslovanski ravni je 10.4.1941 CK KPJ ustanovil Vojni komite → zadolžen za oboroženo vstajo
- na dan Hitlerjevega napada na ZSSR sprejeta odločitev oboroženega boja proti okupatorju
- 27.6.1941 vzpostavljen GŠ (glavni štab – poveljstvo v NOR) partizanskih odredov pod vodstvom Josipa Broza- Tita → septembra 1941 v Stolicah preimenoval v VŠ NOPOJ, dotedanji pokrajinska poveljstva pa v glavna poveljstva
- do prvega zasedanja AVNOJ je bilo Vrhovno poveljstvo centralni vojni, politični organ in organ NOB v Jugoslaviji
- AVNOJ de facto kot centralni , civilni organ narodne oblasti 26-27.11.1942 v Bihacu se formira de jure v politični organ: od 78 delegatov zaradi težkih vojnih razmer le 54 prisostvovalo na Prvem zasedanju
- v Resoluciji ustanovitve AVNOJ je poudarjena njegova vloga političnega predstavništva naroda in NOB: zahteva ustanovitev enega telesa, ki bo več in bolj združevalo velike narodne napore za končno zmago → zato konstituirajo Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije kot najvišji politični izraz enotnosti Jugoslavije
- v Antifašističnemu svetu narodne osvoboditve predstavniki vseh narodnosti, svetov in antifašističnih političnih strank in skupin
- AVNOJ in njegov Izvršni odbor bosta poleg Vrhovnega poveljstva NOV in Partizanskih odredov Jugoslavije kot vodilnega voditelja NOB na čelu tega boja kot njeno politično predstavništvo
- v Resoluciji tudi osnovne naloge , ki so jih opredelili na Prvem zasedanju: da še nadalje krepí enotnost napora narodov Jugoslavije
- preskrba NOV in PO; dvigne šolsko raven prebivalstva, organizira socialno zaščito in zdravstveno službo
- Resolucija AVNOJ je zadržala bistvene cilje NOB in eno od osnovnih načel bodoče države južnih Slovanov
- na Prvem zasedanju se zaradi nasprotovanja zaveznikov ni oblikoval kot državni organ ampak kot Izvršni odbor (do drugega zasedanja opravljal niz funkcij oblasti)
  - ❖ izvršni odbor vodil Ivan Ribar in je imel 3 podpredsednike

Nastanek Jugoslavije na federativnem principu:

- na drugem zasedanju AVNOJA v Jajcu 29-30.11.1943 nastala nova država: Demokratska Federativna Jugoslavija
  - definirali naravo oblasti in AVNOJ postavil temelje federativne ureditve države
  - kraljevi vladi v izgnanstvu odvzeli vsa zakonite pravice, kralju prepovedali vrnitev v domovino (o vpr. monarhije bo odločal sam narod)

- na federativno ureditev se nanašata 2 akta Drugega zasedanja AVNOJ: Deklaracija Drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu 29.11.1943 in Odločitev o izgradnji Jugoslavije na federativnem principu
  - Deklaracija AVNOJA vsebuje stališča ustavodajnega značaja: pravica do samoodločitve naroda Jugoslavije vključujoč pravico do odcepitve in do združevanja z drugimi narodi; potreba po nastanku demokratične federativne skupnosti narodov Jugoslavije in zagotovitev enakopravnosti vseh narodov te skupnosti. Deklaracija vsebuje tudi odločitev da Jugoslavijo zgradijo na demokratičnem federativnem principu
  - Odločitev o izgradnji Jugoslavije na federativnem principu: odredbe o federativni ureditvi
  - AVNOJ na podlagi Deklaracije imenoval 6 posebnih enot federativne Jugoslavije: Srbijo, Hrvaško, Slovenijo, Makedonijo, Črno Goro, BiH
  - edino obstoj BiH ni bil zasnovan na narodni osnovi (noben od treh narodov, ki živi v BiH nima večine)
  - od drugega zasedanja AVNOJ do avgusta 1945 oblikovane federalne skupnosti nove federativne Jugoslavije → končna določitev njihovih meja in oblikovanje federalnih enot zaključeno julija 1945 ko sta se Vojvodina, Kosovo in Metohija združile s Srbijo (Oblastna narodna skupščina Kosovega in Metohije 9.8.1945 sprejela Resolucijo, da se priključita Srbiji kot njen del, Vojvodina se je priključila 31.8.1945) → Srbija oblikovala Avtonomno Pokrajino Vojvodino in Avtonomno Kosovsko- Metohijsko Oblast in določila njihove meje
  - AVNOJ formuliral organizacijo vrhovne oblasti federativne Jugoslavije v Deklaraciji Drugega zasedanja in v Odločitvi o Vrhovni zakonodaji in izvršnem narodnem predstavniškem telesu Jugoslavije in Nacionalnem Komiteju osvoboditve Jugoslavije kot začasnim organom narodne oblasti Jugoslavije za časa NOR
  - AVNOJ po Odločitvi Deklaracije postal vrhovno zakonodajno in izvršno predstavniško telo v času NOR, imel je vso oblast, vsi ostali organi izhajali iz AVNOJ in bili odvisni od njega ter mu bili odgovorni
  - v odločitvi poudarjeno načelo enotnosti oblasti → vsa oblast v rokah AVNOJ → kadar AVNOJ ne zaseda ga zamenja Predsedstvo, Nacionalnemu komiteju pa so zaupane njegova zakonodajna oblast
  - predsedstvo AVNOJ-a se je imenovalo NKOKJ, njegovo delo vodil Josip Broz-Tito
  - Nacionalni komite se je razvil iz **poverjeništv**a
  - NKOKJ pomagal federalnim enotam da so oblikovale predstavniške, izvršne in upravne organe in da jih na ustrezen način povežejo s federalnimi **poverjeništv**a
  - naloga NKOKJ mednarodno priznanje DFJ → NKOKJ začel s pregovori z Vlado v emigraciji
  - **Sporazum Tito- Šubašić**: na Visu 16.4.1944 podpisan Sporazum NKOKJ in kraljeve jugoslovanske vlade: Tito- predsednik NKOKJ in I. Šubašić- mandatar za predsednika vlade v izgnanstvu
- obveze vlade v emigraciji: mora biti sestavljena iz demokratičnih elementov (ki niso kompromitirani z borbo proti NOP); Organiziranje pomoči NOV in vsem, ki se borilo proti skupnemu sovražniku; vse moči se morajo združiti eno napredno fronto; prehrana prebivalcev Jugoslavije
- a.) obvezala, da bo s posebno deklaracijo priznala nacionalne in demokratične tokove v Jugoslaviji (3-letnega bojevanja), ki so postavili temelje demokratične in federativne ureditve & začasni upravi organizacija AVNOJ in NKOKJ kot njen izvršni organ
- b.) uradno priznanje bojnim narodnim močem organiziranim v NOV pod komando maršala Jugoslavije Josipa Broza- Tita in obsodijo narodne izdajalce, ki so javno ali prikrito sodelovali s sovražnikom

c.) pozvati cel narod naj se združi z NOV v enotno fronto

- NKOJ je sprejel, da ne bo poudarjal in stopnjeval vpr. Kralja in monarhije (ne predstavlja oviro za sodelovanje med NKOJ in vlado Šubašića), ker sta obe strani sprejeli, da se bo reševanje državne ureditve uredilo po osvoboditvi celotne države

- predsednik NKOJ- Tito se je obvezal, da bo podal izjavo o sodelovanju z vlado Šubašića in ne bo odpiral vpr. Končne državne ureditve; vse posle v državi opravlja NKOJ; kraljevska vlada pa v skladu z NKOJ ostaja v tujini

- ta sporazum okrepil mednarodni položaj Jugoslavije brez da bi ogrozil potek NOB in revolucije → to potrjuje tudi sporazum med NKOJ in Komando Rdeče Armade (RA), ki je bil sklenjen septembra 1944: enote RA začasno bivajo na jugoslovanskem teritoriju in bodo spoštovale oblast NKOJ → to je pomenilo mednarodno priznanje AVNOJ in NKOJ

- pritisk zaveznikov popustil po razpadu izdajalskih formacij in po osvoboditvi Beograda

- na osnovi Sporazuma NKOJ in kraljeve jugoslovanske vlade: Sporazum Tito- Šubašić, 1.11.1944 v Beogradu postavljena načela na katerih se je osnovala začasna in enotna vrhovna državna oblast

- v sporazumu priznana kontinuiteta Jugoslavije v mednarodnem pogledu

- glede oblasti sta se obe strani strinjale za neodvisno, demokratično in federativno državno skupnost

- zavezali sta se, da bo spoštovana volja naroda z obeh strani na vsakem koraku; da se bosta držali temeljnih in običnih načel ustavnosti, ki je značilna za demokratične države

- pogled začasne enotne oblasti: kralj Peter ne sme stopiti na tla države, dokler se o tem ne odločijo narodi Jugoslavije; kraljevo oblast bo v odsotnosti kralja opravljal Kraljevo namestništvo (postavil kralj) po sporazumu med Titom in Šubašićem; ustanovila (formirala) se bo enotna vlada → s Sporazumom je predvidena ukinitve NKOJ

- začasna vrhovna oblast (vlada) Jugoslavije sestavljena iz 4 organov: AVNOJ, Predsedstvo AVNOJ, Kraljevo namestništvo in Vlada → ta oblika vlade naj ostane do odločitve Ustavodajne skupščine

- vlade velikih zavezniških držav pozdravile Sporazum

- **Konferenca na Jalti:** februar 1945; Stalin, Roosevelt, Churchill

→ podpirajo Sporazum

→ nova vlada naj objavi: 1) AVNOJ naj sestavljajo tudi člani poslednjega jugoslovanskega parlamenta (ki se niso kompromitirali s sodelovanjem s sovražnikom), tako da bo sestavljeno telo priznано kot začasni parlament

2) Zakonodajni akti Sveta Narodne osvoboditve bodo naknadno ratificirani v ustavodajni skupščini

→ priporočilo ne samo političnega ampak tudi pravnega značaja glede na Sporazum: AVNOJ naj se razširi in njegovi zakonodajni akti naj se potrdijo

→ od 4 vrhovnih organov oblasti so obstajala samo 2: AVNOJ in Predsedstvo AVNOJA. Tretji organ, Namestništvo 3 članov (S. Budisavljević, A. Mandić, D. Srenec), je imenoval kralj 2.3.1945. Četrty organ, Začasna narodna vlada DFJ je bila sklicana (postavljena) 7.3.1945. Najprej opustiti (razpustiti) NKOJ in kraljevske vlade. Vlado je sestavil predsednik NKOJ- Tito: predsednik, 2 podpredsednika, 17 resornih ministrov, 3 ministra brez listnice in 6 ministrov za posamezne federalne enote. Predsednik vlade je bil Tito, člani vlade so zaprisegli Namestništvu in Predsedstvu AVNOJ.

→ Za ustavno življenje nove Jugoslavije je pomembna Deklaracija začasne vlade DFJ (9.3.1945): vlada nastala z združitvijo NKOJ (po odločitvi/ sklepu AVNOJ 30.10.1943) in Kraljeve vlade (ustanovljena 1944 v tujini pod predsedstvom Ivana Šubašića) na osnovi sporazuma med njim in predsednikom NKOJ; v vlado prišlo nekaj predstavnikov strank, ki so bile do tedaj izven obeh grupacij → stališča Deklaracije: veliki nacionalno demokratični tokovi izbojevani za ceno velikih žrtev, izražene v Drugem zasedanju Avnoj

v Jajcu (31.11.1943) bodo osnova konstruktivnega dela vlade; enakopravnost bo sveta; vlada bo pomagala učvrstiti bratstvo med njimi; vlada se zaveda da je to temelj boljšo prihodnost, blagostanje in mir.

→ takšna ureditev Jugoslaviji ugled in moč; pokazalo da je bil boj za svobodo zgodovinsko nujen za svobodo posameznih narodov

→ demokratične pravice realizirane v NOR in državljanske svoboščine potrjene v Deklaraciji: svoboda posameznika, svoboda veroizpovedi, pravica javnega izražanja, pravica do združevanja... popolna svoboda in privatna iniciativa v gospodarstvu

→ razširitev AVNOJ-a

→ vlada v deklaraciji formulira tudi svojo osnovno nalogo: definitivno ustavno ureditev preko ustavodajne skupščine → najkrajša pot do končne notranje ureditve: čimprejše svobodne volitve za Ustavodajno skupščino na osnovi občega tajnega glasovanja (volitev); enako velja tudi za federalne skupnosti

→ tako oblikovana vlada bo imela zadnjo besedo pri potrjevanju zakonov, ki jih ji bo predložil AVNOJ

→ Začasna narodna skupščina katere formiranje bo v skladu s Predsedstvom AVNOJ ena prvih nalog vlade → po proglasitvi svojih temeljnih načel dela Začasne vlade v Deklaraciji so jo zavezniki priznali in z njo vzpostavili diplomatske odnose

- zadržana organizacija vrhovne oblasti v Jugoslaviji z izjemo Namestništva na zahtevo AVNOJ (29.- 30. 11. 1943)

- problem razdelitve pristojnosti in oblasti Namestništva je rešen tako, da je Avnoj in njegovo Predsedstvo zadržali zakonodajne funkcije na osnovi odločitve AVNOJ o vrhovni zakonodajnem in izvršnem predstavniškem telesu Jugoslavije 30.11.1943

- Namestništvo je imelo v svoji pristojnosti sestavo enotne vlade in na predlog resornega ministra postavljati in poviševati (v zvezi z napredovanjem) državnih uslužbencev, šefov diplomatskih in konzularnih predstavništev in sprejemati akreditirana pisma šefov diplomatskih misij.

- Ratifikacija mednarodnih pogodb je bila v pristojnosti AVNOJ → samo AVNOJ je imel zakonodajno funkcijo v državi

- težišče oblasti je bilo v AVNOJ, njegovemu Predsedstvu in Vladi (Namestništvo imelo le formalne pristojnosti) → ustavna ureditev Jugoslavije je bila takrat republikanska in ne monarhična

Začasna narodna skupščina DFJ: deluje od 10.8.1945

- AVNOJ je bil na svojem 3 zasedanju v Beogradu razširjen za 118 članov (36 iz Narodnega predstavništva izvoljenega 1938 in 69 iz političnih strank in skupin ter 13 izven njih)

- tekom vojne še posebej po osvoboditvi Beograda so v političnem življenju sodelovale poleg KPJ še druge politične stranke, skupine in frakcije → status začasno rešen z Zakonom o združenjih, zborih in drugih javnih zborovanjih 25.10.1945

→ 2 člen zakonika: obstoj političnih strank (združenj), ki so odvisne od svojega delovnega okolja, so lahko politične stranke avtonomnih oblasti, državne politične stranke in zvezne politične stranke

→ za začetek dela novoustanovljenih strank je dovolj prijava pristojnemu organu (če pristojen organ v 15 dneh nebi prepovedal delovanja politični stranki, bi to pomenilo, da njeno delovanje ni prepovedano)

→ na osnovi tega Zakona formalno potrjen strankarski pluralizem

→ priložnost za delovanje izkoristile skoraj vse politične stranke

- do konca 1945 je Ministrstvo za notranje zadeve sprejelo odločitev o ponovnem delovanju oz ustanovitvi Demokratične stranke, Narodne stranke, Jugoslovanske republikanske demokratične stranke, socialistične partije Jugoslavije; obnovitev delovanja Narodne kmečke stranke in samostojne demokratične stranke formalno potrjeno po sprejetju prve Ustave 31.1.1946

- AVNOJ imel 486 članov

- na tem zasedanju izvolili novo Predsedstvo AVNOJ: predsednika, 6 podpredsednikov, 2 tajnika, 68 članov

- AVNOJ je 10.8.1945 postal Začasna narodna skupščina DFJ: osnovna naloga, da sprejme potrebne zakone, ki bodo osnova za volitve v Ustavodajno skupščino

→ do tedaj Namestništvo nosilec in izvrševalec kraljeve oblasti v državi; kralj pa ustavno nima pravice vršiti oblast v državi, razen imenovanja svojega namestnika

→ zato je Začasna skupščina na prvem zasedanju 10.8.1945 sprejela odločitev o nadaljni eksistenci Namestništva kot enega od organovčasne zvezne oblasti

→ do te odločitve je prišlo zaradi kraljeve enostranske odstavitve namestnika 8.8.1945 (pravno nekorektno)

→ Začasna narodna skupščina je sprejela 3 zakone: Zakon o Ustavodajni skupščini, Zakon o volilnih seznamih in Zakon o volitvah poslancev (zastupnika) v Ustavodajno skupščino

Predsedstvočasne zakonodajne skupščine: na osnovi Zakona o volitvah poslancev (zastupnika) v Ustavodajno skupščino so 31.8.1945 razpisali volitve za to skupščino, z ukazom 26.10.1945 pa so razpustili Začasno narodno skupščino, Predsedstvočasne skupščine pa je ostalo v svoji funkciji do volitev Predsedstva ustavodajne skupščine

- Ustavodajna skupščina je bila izvoljena 11.10.1945 in je imela 2 doma: Zvezna skupščina in Skupščina naroda

- Zvezno Skupščino (346 poslancev; zastopala cel narod) volili državljani po vsej državi (1 poslanec/40.000 preb.)

- Skupščino naroda (168 poslancev; zastopala federalne in nižje avtonomne enote) so volili državljani (po 25 poslancev iz vsake federalne enote, republike in 12 iz Avtonomne pokrajine Vojvodine ter 10 iz Avtonomne oblasti Kosova in Metohije)

- volitve so opravljene samo za listo Narodne Fronte, Skupščino naroda je glasovalo 88,69% volivcev, »škafila brez liste«, ki je bila ustanovljena zato,ker opozicija ni šla na volitve je dobila 11,31% glasov; za Zvezno skupščino je bilo 88,66%, a »škafila brez liste« 9,52%

- glavna naloga Ustavodajne skupščine: sprejetje Ustave

- 29.11.1945 se je sestala in sprejela prvi Ustavodajni akt, Deklaracijo o razglasitvi Federativne Narodne Republike Jugoslavije:

I.) Demokratična Federativna Jugoslavija se razglasi kot narodna republika pod imenom Federativna Narodna Republika Jugoslavija. FNRJ je zvezna narodna država republikanske oblike, skupnost enakopravnih narodov, ki so svobodno izrazili željo da ostanejo združeni v Jugoslaviji.

II.) S to odločitvijo se v imenu vseh narodov Jugoslavije dokončno ukine monarhija, Petru II. Karađorđeviću in vsej njegovi dinastiji pa se odvzamejo pravice, ki so mu in njegovi dinastiji pripadala

→ sprejeta je republikanska forma države; je zvezna država in demokratična skupnost enakopravnih narodov; ukinjena je monarhija; sprejeto je ime države

- s konstitucijo Ustavodajne skupščine prevzela skupne funkcije državne oblasti, preostale funkcije Namestništva, Vladi pa je Ustavodajna skupščina podaljšala mandat zaradi dobrega upravljanja (vodenja) z državnimi in narodnimi posli.

- Ustavodajna skupščina je 1.12.1945 potrdila vse odločitve ki so jih je prej sprejel AVNOJ, njegovo Predsedstvo, Začasna narodna skupščina in njeno Predsedstvo

- isti dan Skupščina sprejela Zakon o Predsedstvu Ustavodajne skupščine

- Predsedstvo so na skupni seji s tajnim glasovanjem volila oba skupščinska doma → sestavljen je bil: predsednik, 6 podpredsednikov, največ 30 članov → pristojnosti: v državi in v tujini predstavljati FN RJ; postavilo in odpoklicalo ambasadorje, ministrov in namestnikov v tujih državah, sprejemalo je akreditirana pisma predstavnikov iz tujih držav; sklicevalo in zaključevalo je zasedanja Ustavodajne skupščine;

izdajalo je obvezne interpretacije zveznih zakonov; na predlog predsednika Zvezne vlade je razreševalo posamezne ministre in druge zvezne voditelje; izvajalo pravico do amnestije; podeljevalo odlikovanja in častna titule; v njegovi pristojnosti podpisovanje ukaza o sprejemu Ustave; ni moglo sprejemati zakonov (to v izključni pristojnosti Ustavodajne skupščine)

Ustava 30.1.1946: Ustavodajni skupščini predložen samo Predlog Zvezne Vlade, ki je bil brez glasu proti sprejet v obeh domovih (Zvezna skupščina 326, skupščina naroda 163) → na seji obeh domov je Ustavodajna skupščina proglasila Ustavo FNRJ 31.1.1946

- pod vplivom Ustave ZSSR 1936 je velik del Ustave FNRJ posvečen organizaciji državne oblasti v federaciji, republikam in nižjim administrativno-teritorialnim enotam

→ FNRJ je zvezna narodna država republikanske oblike in skupnost enakopravnih narodov, ki so se na temelju samoodločitve, vključujoč pravico do odcepitve, izrazili željo da živijo skupaj v federativni državi. FNRJ je sestavljalo 6 narodnih republik: Slovenija, Hrvaška, Srbija, BiH, Makedonija in Črna Gora. Srbija je imela v svoji sestavi Avtonomno pokrajino Vojvodino in Avtonomno Kosovsko-Metohijsko oblast

→ v delu družbeno-ekonomske ureditve je sprejeto, da postanejo vsa najvažnejša proizvodna sredstva in celoten tuj kapital državna lastnina; z agrarno reformo so omejili kapitalistične težnje na podeželju. V Ustavi FNRJ je določeno, da so proizvodna sredstva v državnem, združenem ali privatnem lastništvu. Državna lastnina je temelj gospodarskega razvoja.

→ naštetih so posli, ki so v pristojnosti države: 1.) sprememba in dopolnitev Ustave FNRJ, ohranjanje njegove izvršitve in zavarovanje soglasja Ustave republike z Ustavo FNRJ; 2.) sprejemanje novih republik in odobravanje nastajanja novih avtonomnih pokrajin avtonomnih oblasti; 3.) razmejitve med republikami; 4.) zastopanje FNRJ v mednarodnih odnosih; mednarodne pogodbe; 5.) vprašanje vojne in miru; 6.) splošno vodstvo in kontrola trgovinskih odnosov s tujino; 7.) narodna obramba in državna varnost; 8.) železniški, zračni, pomorski in rečni promet in posli pomorstva vsedržavnega pomena; 9.) pošta, telefon, telegraf in radio; 10.) zvezno državljanstvo; 11.) zadeve priseljencev in izseljencev; 12.) vsedržavni gospodarski načrt; statistika; 13.) zvezni proračun; odobritev vsedržavnega proračuna in zaključnega računa; vrhovna kontrola izvršitve vsedržavnega proračuna; 14.) denarni in kreditni sistem; zvezna posojila; devizni in valutni promet; zavarovanje; carine; državni monopoli; 15.) patenti, žigi, modeli; vzorci, mere uteži; dragocene kovine; 16.) skrb za vojne invalide; 17.) amnestija in pomilostitev po delih prekršenih zveznih zakonov; 18.) finančna, industrijska, rudarska, gradbena, trgovinska, gozdna poljedelska/ kmečka podjetja vsedržavnega pomena; 19.) ceste/ poti, reke kanali in pristanišča vsedržavnega pomena; 20.) kontrola izvajanja zveznih zakonov; 21.) zakonodaja o razdelitvi dohodka na zvezni proračun, proračune republik in proračune avtonomnih in administrativno-teritorialnih enot; o javnih posojilih in davkih; 22.) zakonodaja o ureditvi sodstva, o javnem tožilstvu, o odvetništvu; kazenski zakonik; trgovinsko, menično in čekovno pravo; zakonodaja o državljanske sodne in izvensodne obravnave, izvršnem, stečajnem, kazenskem in obče upravnem postopku; individualnost državljanov; 23.) osnovna zakonodaje o delu, delavnem in socialnem zavarovanju; o zadrugah; o privatnem pravu; 24.) sprejem občil načel za zakonodajo in vodstvo republik na področju kmetijstva, gozdarstva, lova in vodarstva; gradbeništva; gospodarskega poslovanja; cenovne politike; zdravja in telesne kulture telovadba?); izobraževanje; socialnega skrbi in organizacije državne oblasti → izven teh poslov republike izvajajo svojo oblast samostojno → v 9.čl. pa : suverenost narodnih republik v FNRJ je omejena samo s pravicami, ki so jim dana z Ustavo FNRJ

- nacionalne manjšine v FNRJ imajo pravico do zaščite kulturnega razvoja in do svobodne uporabe svojega jezika

- vsa oblast izhaja iz naroda in mu tudi pripada → enotna oblast: sistem narodnih odborov in skupščin, ki varujejo vodilno vlogo predsedniških organov in omejuje osamosvojitve državnega aparata

Narodna skupščina FNRJ: je predstavnik narode suverenosti in vrhovni organ državne oblasti, ki izvaja vso jurisdikcijo v okviru pristojnosti federacije, je edina zakonodajna oblast v okviru pristojnosti federacije.

- drugi organi državne oblasti federacije izhajajo iz Narodne skupščine in ji odgovarjajo za svoje delo
- sprejeto je načelo enotnosti oblasti
- državni sistem v katerem ima odločilno vlogo Skupščina FNRJ, sestavljena je iz 2 domov: Zvezni svet (volijo vsi državljani Jugoslavije na osnovi splošne volilne pravice, 1 poslanec/ 50.000, preb.) in Svet naroda (vsaka republika voli po 30 poslancev, AP Vojvodina 20 in Avtonomna Kosovosovsko- Metohijska oblast 15)
- sveti so enakopravni in se volijo na vsake 4 leta
- Narodna skupščina se redno sestaja na zasedanjih najmanj 2x letno, njen Prezidij lahko sklicuje tudi izredna zasedanja
- glede na ustavo 1946 so nosilci izvršne oblasti: Prezidij Narodne skupščine FNRJ (organ oblasti) in Vlada FNRJ (najvišji izvršni organ državne oblasti) → v osnovi ohranjena struktura, ki jo je uvedel AVNOJ na drugem zasedanju 1943 (Prezidij Narodne skupščine FNRJ je naslednik AVNOJ- a, Vlada FNRJ pa je naslednica NKOJ)
- prezidij je drugi vrhovni kolegijalni organ državne oblasti in opravlja naloge, ki so jih imeli v republikah predsedniki republik
- Prezidij voli Skupščina v obeh domovih: predsednik, 6 podpredsednikov, tajnik in največ 30 članov → Prezidij vseeno podrejen Skupščini (lahko zamenja posamezne člane ali razpusti Prezidij)
- Vlada je med zasedanji Skupščine odgovorna Prezidiju → Vlada mora pred prevzemom vlade zapriseči Prezidiju
- v njegovi pristojnosti je tudi razglasitev splošne mobilizacije in vojne
- Prezidij predstavljal narodno in državno suverenost FNRJ
- v praksi imela največjo vlogo razlage in ukazi Prezidija s katerimi je zapolnjeval praznino v zvezni zakonodaji
- Z Zakonom o prezidiju 1951 pravna podlaga da lahko izda odloke z zakonsko močjo v primeru pripravljenosti, vojne in mobilizacije
- razširjena je tudi notranja organizacijska struktura Prezidija (ima biroje, oddelke, komisije in druge organizacijske enote)
- pri Prezidiju se oblikuje Komisija za proračun FNRJ, ki nadzoruje izvajanje splošnega državnega proračuna
- Prezidij je v praksi kot šef države, kot vodstvo Skupščine, kot organ, ki nadzoruje delovanje Vlade in kot organ z normativnimi pooblastili → posebej pomembne funkcije, ki jih je izvajal namesto Skupščine kadar ni zasedala

Vlada FNRJ: najvišji izvršni in upravni organ državne oblasti FNRJ.

- vse njene člane imenovala in razreševala Skupščina, kateri je vlada odgovarjati za svoje delo (kadar ni zasedala, je bila odgovorna Prezidiju)
- deluje v skladu z Ustavo in z zakonodajo
- sestava: predsednik, podpredsednik, ministri, Predsedniki načrtne in Zvezne kontrolne komisije
- člani vlade so lahko ob enem tudi poslanci v Narodni skupščini
- v Poslovniku Narodne skupščine 1947 določeno, da Skupščina najprej imenuje mandatarja vlade in jo nato na njegov predlog imenuje → mandatar za sestavo vlade je bil Josip Broz- Tito

- pristojnosti vlade: skrb za izvajanje aktov Narodne skupščine in nadziranje njej podrejenih zveznih organov državne uprave
- usmerja in usklajuje delovanje delo ministrstev, komisij in komitejev, predpisuje notranjo organizacijo ministrstev in njim podrejenih ustanov, ustanavlja komiteje, komisije in ustanove za izvajanje ekonomskih, obrambnih in kulturnih mer
- naloga vlade, da ohranja izvrševanje zveznih zakonov in kontrolira njihovo sprejemanje
- v njeni pristojnosti: priprava in realizacija vsedržavnega načrta, letnih načrtov, proračuna; kreditni in monetarni sistem; zaščita državne usmeritve in državljskih pravic; organizacija JNA; ohranjanje odnosov s tujimi državami; izpolnjevanje mednarodnih dogovorov idr.
- v državnem sistemu si je prizadevala za vodilno vlogo pri upravljanju z gospodarstvom
- po sprejemu Ustave FNRJ je Vlada razvila izredno veliko normativno aktivnost, v prvi vrsti na področju ekonomskih odnosov
- 1946 z zakonom pooblašena za izdajanje odlokov z zakonsko močjo na področju gospodarstva in javnih financ, da bi s tem pripomogla k obnovi narodnega gospodarstva → nujni ukrepi za preobrazbo in kapitalističnega gospodarskega sistema v sistem državnega upravljanja z gospodarstvom
- v času uvedbe delavskega samoupravljanja je bila vlada pooblašena za pripravo novega načrtnega (planskega) in finančnega sistema
- odloki, ki jih je vlada izdala v času narodne demokracije imajo oznako odlokov z zakonodajno (zakonsko močjo) → izenačene z zakoni in z njimi (odloki) so bili zamenjani in sprejeti mnogi zakoni
- 1946-50 je vlada izdala 345 odlokov, skoraj v vseh primerih je tudi bila predlagatelj zakonov, ki jih je sprejela Narodna skupščina, člani vlade imeli odločilno vlogo pri usmerjanju Skupščine in njenega Prezidija
- čeprav Ustava FNRJ poudarja načelo enotnosti (edinosti) oblasti so bili organi, ki so v FNRJ izvajali izvršno oblast v praksi zelo samostojni, čeprav jih je Ustava postavila v formalno podrejen položaj v primerjavi do Narodne Skupščine, v praksi le formalnost
- Prezidij in Vlada pošteno posegala v nadvlado Skupščine
- Ustava FNRJ je določila tudi temeljno strukturo in funkcije najvišjih organov državne oblasti in državne uprave v republikah, avtonomnih enotah i administrativno-teritorialnih enotah (temeljila na enakih načelih kot oblast na zvezni ravni: najvišji organ oblasti v AP Vojvodini Glavni izvršni odbor, v Avtonomni Kosovsko-Metohijski Oblasti pa Oblastni izvršni odbor)
- v administrativno-teritorialnih enotah se oblikujejo narodni odbori, ki jih volijo državljani/prebivalci → takšna organizacija NO je ukinjena 1952, ko se oblikujejo sveti za posamezne skupine sorodnih vprašanj, npr. gospodarstvo
- obdobje narodne demokracije je prehodno obdobje neposredno po NOR in revoluciji, ko so vodilne moči poizkušale utrditi in zadržati narodno oblast, onemogočiti domačo in mednarodno kontrarevolucijo, »posekati« kapitalistične korenine v industriji, gospodarstvu, trgovini in v javnih službah, ter uresničiti materialne temelje za razvoj socialističnih družbenih odnosov → v tem obdobju se Jugoslavija uspešno upira Informbiroju, utrdi svoj neodvisen mednarodni položaj in začela razvijati samoupravljanje → v tem obdobju začel proces demokratične preobrazbe KPJ

Ustavni zakon o družbeni in politični ureditvi FNRJ in zveznih organov oblasti: izglasovan 13.1.1953 in je veljal do 1963

- v Jugoslaviji je že pred temi ustavnimi reformami prišlo do debirokratizacije in do decentralizacije
- na podlagi kritike stalinistične koncepcije državnega socializma, je postavljena misel o socialistični državi v odmiranju, ki je bila vzeta iz Državljske vojne v Franciji od Karla Marxa in Države in revolucije V.I. Lenina → na podlagi takih gledanj je prišlo v Jugoslaviji po 1950 do decentralizacije: prenašanje pristojnosti

s federacije na republike in z republik na občine ; istočasno pa se je začelo uvajanje delavskega samoupravljanja v gospodarstvu 1950 (začel proces deetatizacije) → prvi delavski svet 31.12.1949 v tovarni cementa »Prvoborac« v Solinu

- delavsko samoupravljanje uzakonjeno 27.6.1950: sprejet Osnovni zakon o upravljanju kolektivov z državnimi gospodarskimi podjetji in višjimi gospodarskimi združenji: vodenje preko delavskih svetov
- uvajanje družbenega lastništva nad proizvodnimi sredstvi
- z delavskim samoupravljanjem je prvič v Jugoslaviji negirana stalinistična koncepcija centralizirane države in državnega lastništva kot trajne in dominantne oblike lastništva v socializmu
- s samoupravljanjem zmanjšane pristojnosti državnih organov do/v gospodarstvih podjetjih, zmanjšano je operativno in administrativno vodenje podjetij in popisovanje gospodarskih načrtov
- spremembe v ekonomskih temeljih sistema so kazale temeljito preobrazbo na njih zasnovanega družbeno-političnega sistema → samoupravljanje širilo in dograjevalo: prvi korak k preobrazbi je bil Občni zakon o narodnih odborih 1952 (uvaja svete proizvajalcev v narodne odbore), upravna funkcija krepi vlogo odborov kot najvišjih organov državne oblasti v administrativno-teritorialnih enotah
- pri dograjevanju družbeno-političnega sistema so najpomembnejša dokumenti: Ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve in o zveznih organih ter republiški ustavni zakoni iz 1953
- z Ustavnimi zakoni utemeljeni temelji družbene in politične ureditve, razmejitev/razdelitev pristojnosti med federacijo in republikami ter okrepljen položaj skupščin in NO proti izvršnim in upravnim organom
Temelj družbene in politične ureditve je družbeno lastništvo na temelju sredstev proizvodnje, samoupravljanje proizvajalcev v gospodarstvu, samoupravljanje delavnega naroda v občinah, mestih in okrožju
- Ustavni zakon poleg odločanja delavnega naroda preko njegovih predstavnikov v skupščini in NO, poudarja delo delavnih svetov in drugih samoupravnih organov in oblike neposredne demokracije kot so volitve, referendum, zbori volivcev, mestni sveti v upravi in pravosodju idr.
- z Ustavnim zakonom je razširjeno samoupravljanje na področja javnih služb: šolstvo, kultura, socialna varnost,...
- organizirane socialistične moči so svojo glavno pozornost usmerile k razvoju socializma in boju proti birokratizmu, v tem obdobju so se malo ukvarjali z nacionalnim vprašanjem
- Ustavni zakon poudarja enotnost interesov: čedalje bolj so verjeli, da je s samoupravljanjem rešeno tudi nacionalno vprašanje (enakopravnost proizvajalcev rešuje tudi neenakopravne mednacionalne odnose) → izraz takega razmišljanja je tudi to, da so Sveti narodov izgubljali samostojnost in postajali sestavni del Zveznega sveta Zvezne skupščine (v tem obdobju se niso javno izražali interesi narodov)
- slabost Ustavnega zakona: da je omogočil krepitev Zvezne države s širjenjem zakonodajnih pristojnosti federacije
- Ustavni zakon izhaja iz zamisli o socialistični demokraciji, ki varuje samo formalnopravno enakost temveč tudi uresničuje enakopravnost delanih ljudi v proizvodnji in pri razdelitvi rezultata njihovega dela kot osnovi za realno pravno in politično enakopravnost. Na tem področju Ustavni zakon poudarja in širi pravice človeka in državljana. Poudarja posebno svobodo do združevanja, osebne svobode in pravico do dela.
- VI. Kongres KPJ 1952: vloga komunistov in njihove organizacije redefinirana v skladu načeli socialistične samoupravne demokracije
→ spremenili ime iz KPJ v ZKJ
→ zamenjana funkcija organizacije: naloga ZKJ ni vodenje ampak usposabljanje delavne mase za samoupravljanje, dviganje njihove socialistične zavesti, da ima vodilno vlogo v družbi

→ redefinirana in zavarovana je vodilna vloga ZKJ v Programu Zveze komunistov Jugoslavije, ki je bil sprejet na VII. Kongresu ZKJ 1958 v Ljubljani: vse bolj bo izgubljala vodilno vlogo, medtem ko se bodo okrepile vseobsegajoče oblike socialistične demokracije

- mednarodno sodelovanje Jugoslavije razvijala na nov način: čeprav so se 1955 normalizirali odnosi z ZSSR in ostalimi državami narodne demokracije, je bila temeljna usmeritev Jugoslavije iskanje izvenblokovskih povezav → 1955 sodeluje na zgodovinskem srečanju v Bandungu; 28 neuvrščenih držav pa se je sestalo na I. Konferenci v Beogradu 1961

- Ustavni sistem po 1953: skupščine se počasi spreminjajo v središča odločanja, ZKJ deluje na stari način

- kljub veliki družbeni protislovnosti se je postopno poizkušal utemeljiti sistem socialistične samoupravne demokracije od gospodarskih podjetij, ustanov, in mestnih skupnosti do najvišjih organov federacije

- zvezni organi neposredno izvršujejo le zakone, ki so področja, ki je pod pristojnostjo federacije

→ **POMEMBNO:** v Ustavnem zakonu je drugačna opredelitev skupščinskega sistema: Zvezna narodna skupščina je predstavnik narodne suverenosti in najvišji organ federacije, ki uresničuje pravice federacije neposredno prek svojih izvršnih organov, predsednika republike in ZIS. Federalne pravice v pravosodju uresničuje samostojno in neodvisno Zvezno vrhovno sodišče.

- od 115 členov jih je kar 57 ki se nanašajo na Zvezno narodno skupščino → dokaz kako odločujočo vlogo ima kot centralna in dominantna ustanova

- opuščena oz. zelo omejena je hierhija organov oblasti iz Ustave FNRJ 1946 → horizontalna hierhija, kjer ima Skupščina dominanten položaj nad izvršnimi in upravnimi organi

- Skupščina ima zakonodajno in politično-izvršno funkcijo neposredno in preko svojih organov → Organi v federaciji: predsednik republike in ZIS; organi v republikah: izvršni sveti republiških skupščin (volijo skupščine iz vrst poslancev republiškega sveta

- vloga upravnih organov je omejena na strokovno tehnično administriranje

Zvezna narodna skupščina: 2 doma: Zvezni svet in Svet proizvajalcev

- Zvezni svet: sestavljajo poslanci izvoljeni na podlagi splošne volilne pravice (1 poslanec/ 60.000 preb.) in poslanci, ki jih iz svojih vrst izvolijo republiški sveti, Pokrajinski oz. Oblastni svet → republiški svet 10 poslancev, Pokrajinski svet APV 6 in Oblastni svet AKMO 4

- Svet proizvajalcev sestavljali Narodni poslanci, ki jih volijo proizvajalci zaposleni v proizvodnji, transportu in trgovini (glede na del proizvodnih vej v gospodarstvu FNRJ)

- Ustavni zakon določil, da oba domova enakopravno odločata → kadar se sveta ne strinjata glede sprejetja zakona ali kakšnega drugega akta se skupščina razpusti in razpišejo se volitve

- poslanci Zveznega sveta izvoljeni s strani predstavniških teles republik, pokrajin in oblasti tvorijo Svet naroda → lahko prinaša zaključke, ki se tičejo odnosov med republikami; kadar se Zvezni svet ne strinja s Svetom naroda se tak zakon ali akt preloži za leto dni, če pa do takega spora pride glede reševanja Zveznega družbenega načrta in se ga ne da rešiti, se Zvezni svet razpusti

- naloga predsednika, podpredsednika in tajnika Zvezne skupščine Ustavni zakon določa, da ostanejo na svoji funkciji po razpustitvi Skupščine vse do novo izvoljenih predsednika,...

- Skupščina ima stalno Komisijo za razlaganje zakonov (prej bilo to Predsedstvo Narodne skupščine FNRJ), sestavljena iz poslancev obeh domov → svojo razlago dolžna predložiti na potrditev svetom Zvezne narodne skupščine

- vsa oblast se izvaja prek predsednika republike in ZIS, posamezni izvršni posli pa so zaupani zveznim organom uprave

Predsednik republike in ZIS nista samostojna organa federacije temveč izvršna organa Zvezne narodne skupščine

Predsednik republike: opravlja 3-no funkcijo: šef države, predstavlja FN(RJ) v notranjih in zunanjih odnosih; predsednik ZIS, vrhovni komandant oboroženih sil

- voli ga Zvezna narodna skupščina na skupni seji obeh domov (ostane njen poslanec, vendar ne glasuje)
- z Ustavo predpisana možnost odstavitve predsednika še pred iztekom njegovega mandata (mandat trajal 4 leta, na svoji funkciji ostaja tudi po razpustitvi Narodne skupščine vse do izvolitve novega predsednika)
- Funkcija predsednika dobila posebno težo tudi zaradi vpliva Josipa Broza- Tita, ki je opravljal to funkcijo

Zvezni izvršni svet: izvršni organ skupščine

- voli ga skupščina na prvi skupni seji obeh svetov iz vrst Zveznega sveta, člani ZIS pa so po položaju predsedniki izvršnih svetov v republikah
- ZIS ima 30- 40 članov (po Ustavni reformi 1954 najmanj 15), v njem mora biti zastopana vsaka republika
- ZIS sestavljen iz politično najbolj vplivnih članov Zvezne narodne skupščine in ZKJ
- v praksi je ZIS monopolni nosilec zakonodajne iniciative in predlagalec družbenega načrta in proračuna
- Zvezna uprava:** za neposredno izvajanje določenih izvršnih poslov se ustvarjajo državni sekretariati, samostojne uprave, upravne ustanove idr. Samostojni organi uprave
- zvezni organi uprave neposredno izvajajo zakone in druge akte Zvezne narodne skupščine, odredbe in druge akte ZIS, kadar je njihovo izvajanje v pristojnosti federacije
- na zvezni ravni se formirajo državni sekretariati za zunanje zadeve, narodno obrambo,...

- Ustavni zakon 1953 tudi načelne odredbe o organih oblasti republik, AP in oblasti: republiška skupščina predstavnik narodne suverenosti in najvišji organ oblasti narodne republike, voli se vsake 4 leta in je sestavljena iz 2 domov: republiški svet in svet proizvajalcev

- v APV je najvišji organ Pokrajinska narodna skupščina (Pokrajinski svet in svet proizvajalcev) in v ARMO Oblastni narodni odbor (Oblastni svet in Svet proizvajalcev)
- najvišji normativni akt Pokrajine in Oblasti Statut s katerim uveljavljajo svojo organizacijo in pristojnosti svojih organov v soglasju z Ustavo NR Srbije
- občina je postala družbeno- ekonomska celica osnovna teritorialno- politična skupnost → te funkcije nebi mogla izvajati, če se nebi povečalo njeno področje (zmanjšanje št. Občin 1955 in 1958)
- na občine se prenese težišče odločanja

- občine z zakonom o občinah dobila lastne vire dohodka → prihajalo do zapiranja občin v lastne meje
- 1953-1962: socialistično samoupravljanje, komunalni sistem, skupščinski sistem in nevrščenost

Ustava SFRJ 7.4.1963: z amandmaji spremenjena in dopolnjena 1967, 1968 in 1971 in je veljala do 1974

- za razliko od Ustave FN(RJ) 1946 in Ustavnega zakona 1953, Ustava SFRJ opustila obliko državne organizacije → zamišljena je kot povelja o samoupravljanju
- sprememba službenega naziva in definicije države: SFRJ- zvezna država prostovoljno združenih enakopravnih narodov in socialistično demokratično skupnost zasnovano na oblasti delavnega naroda in samoupravljanja
- drugačna struktura, sestavljen iz osnovnih načel (9 oddelkov) in normativni del (3deli: 1. regulira družbeno in politično ureditev; 2. del organizacija federacije; 3. del vsebuje dve krajše, prehodne in končne odredbe); skupaj ima 259 členov
- usmerjena na konstituiranje integralnega družbeno- političnega sistema na samoupravnih osnovah
- ustavna ureditev federacije je zgrajena na temelju suverenosti federalno združenih narodov in samoupravljanju

- urejena tudi aktivnost družbeno- političnih organizacij, posebej **SSRNJ** in ZKJ (funkcija usmerjanja)
- zunanja politika zasnovana na miroljubni koegzistenci in akti vnem sodelovanju držav in narodov ne glede na razlike v njihovi družbeni ureditvi
- v Normativnem delu: družbena in politična ureditev → Novo: SFRJ in socialistična demokratična skupnost zasnovana na oblasti delovnega naroda in na samoupravljanju, s čimer je izražena novost Jugoslovanskega socialističnega sistema, tj. da je samoupravljanje temelj družbeno- politične ureditve na vseh ravneh
- temelj ekonomskega sistema je svobodno združeno delo sredstev za proizvodnjo v družbenem lastništvu in samoupravljanje delavnih ljudi v proizvodnji in družbeni skupnosti
- bistveno so razširjene odredbe o pravicah in dolžnostih človeka in državljana: poleg klasičnih tudi specifične kot npr. pravica državljanov do družbenega samoupravljanja
- razširjena pravica delavcev
- po Brionskem plenumu CK ZKJ proces demokratizacije
- razširitev tudi načel sistema skupščinske vladavine
- Ustava SFRJ je ohranila razdelitev na politično- izvršne organe in upravne organe, čeprav je omogočila osebno združevanje funkcije voditeljev upravnih organov in članov politično- izvršnih organov
- izraža težnjo po doslednem spoštovanju ustavnosti in zakonitosti → rezultat: ustanavljanje republiških ustavnih sodišč in Ustavnega sodišča Jugoslavije (specifičen samostojen organ poleg skupščine); prevzemali naloge, ki so jih prej opravljali drugi organi

Amandmaji 1967, 1968 in 1971: deloma so spremenili skupščinski sistem:

- spremenjena struktura skupščin, sestava ZIS, ukinjena je institucija podpredsednika republike, zamenjana je organizacija teles skupščin
- uvajanje predsedstva SFRJ, krepitev funkcije predsedstev republik in pokrajinskih skupščin ožijo vlogo skupščin in krepijo položaj izvršnih organov
- na zvezni ravni vloga zvezne skupščine slabi z uvajanjem medrepubliškega dogovarjanja in usklajevanja stališč preko medrepubliških komitejev, skupnih organov ZIS in republiških izvršnih svetov → v praksi iz skupščine izvzeto usklajevanje stališč med republikami

Družbeno- politične skupnosti: nov pojem, ki ga uvaja Ustava 1963 so občina, okrožje, avtonomna pokrajina, socialistična republika in federacija

- z Amandmajem XVII. Iz 1968 se lahko tudi mesto konstituirata kot posebna družbeno- politična skupnost
- občina je snovna družbeno- politična skupnost; s Statutom uveljavlja svoje pravice in dolžnosti in način njihove realizacije; lahko sprejema predpise, družbeni načrt in proračun in samostojno potrjuje svoj dohodek
- okrožje opravlja posle skupnega interesa dveh ali več občin
- republika lahko sama uredi zadeve tako da se sama odloči ali bo sestavljena samo iz občin ali ne
- sprememba Ustave z amandmajem XVIII. 1968: pokrajine so družbeno- politične skupnosti s posebno nacionalno sestavo in drugim posebnostim, v katerih delavni narod uresničuje družbeno samoupravljanje,...
- pokrajina s pokrajinskim ustavnim zakonom uresničuje svoje pravice in dolžnosti
- z Amandmajem XVIII. Je potrjeno, da Federacija štiti z Ustavo potrjene pravice in dolžnosti AP → Amandma XX. 1971 so pokrajine definirane kot avtonomne samoupravne demokratično- politične skupnosti; teritorij se ne sme spreminjati brez soglasja njene skupščine
- Republika je z Amandmajem XX. 1971 definirana kot država zasnovana na suverenosti naroda in na oblasti in samoupravljanju delavne klase in vseh delavnih ljudi in državljanov in enakopravnosti narodov in narodnosti
- teritorij republike se ne sme spreminjati brez njenega pristanka; meje med dvema republikama se spreminjajo na osnovi sporazumov sprejetih v republiških skupščinah

- Ustavna naloga Federacije je ščitenje suverenih pravic in enakopravnost narodov, socialistično družbo in politično ureditev republik
  - z Amandmajem XX. Se zamenjajo definicija in funkcije zvezne države: Narod Jugoslavije uresničuje svoje suverene pravice v federaciji s stavkom- delavni ljudje, narodi in narodnosti uresničujejo svoje suverene pravice v socialističnih republikah in v socialističnih avtonomnih pokrajinah v skladu z njihovimi ustavnimi pravicami, v SFRJ pa kadar je to v skupnem interesu.
  - po Amandmaju XX. Je SFRJ zvezna država kot državna skupnost prostovoljno združenih narodov in njihovih socialističnih republik, kot socialističnih avtonomnih pokrajin Vojvodine in Kosova, ki sta v sestavi ZR Srbije, zasnovana na oblasti in samoupravljanju delavske klase in vseh delavnih ljudi → ta odredba od samega začetka povzročala spore glede ustavnega položaja ZR Srbije, položaja pokrajin v njej in v sestavi federacije
  - Amandmaji so bistveno okrnili pristojnosti federacije in mnoge med njimi so bile prenesene na republike in pokrajine → poudarjene kot primarna mesta za uresničevanje pravic in interesov naroda in narodnosti delavnega ljudstva,...
  - pri ocenah Ustave iz 1963, da je v njej prišlo do konfederativnih elementov in krepitev nacionalnega interesa na škodo klasnega
- Zvezna skupščina:** Ustava SFRJ iz 1963, da je najvišji organ oblasti in organ družbenega samoupravljanja v okvirju pravic in dolžnosti federacije; je osnovni in najvažnejši organ federacije; ima široke pristojnosti, odloča o vseh najvažnejših vprašanjih političnega, ekonomskega in družbenega življenja države
- noben drug organ je ne more sklicati, razpustiti ali vplivati na njeno formiranje
  - v primerjavi z Ustavnim zakonom 1953 je Ustava 1963 je določila Skupščino kot izključno zakonodajni organ
  - funkcija: določanje politik in sprejema predpise, daje navodila za delo izvršnih organov in organov uprave ter nadzira izvajanje politike in uporabo predpisov, ki jih je predpisala
  - skupščina je sestavljena iz Zveznega sveta (sestavljajo tudi delegati Sveta naroda) in 4 sveti delavne skupnosti: Gospodarsko, Šolsko- kulturno, Socialno- zdravstveno, Organizacijsko politično; vsak svet je imel 120 poslancev
  - struktura skupščine imela temelj v sistemu samoupravljanja razširjenem na celotno družbeno življenje
  - ustavni Amandma VIII. 1968 je spremenil strukturo zvezne skupščine: Svet naroda postane samostojen dom, ukinjena sta Zvezni in Organizacijsko- politični svet, ustanovljen pa je Družbeno politični svet; Zvezna skupščina je 5-domna : ima Set naroda (delegati republik in pokrajin: republike 20, pokrajine 10), Gospodarski, Šolsko- kulturni in Socialno- zdravstveni (120 delegatov), Družbeno- politični svet (120 delegatov, izvoljen neposredno od državljanov v občinah)
  - Svet naroda postal splošno pristojen svet Zvezne skupščine → 1971 so pristojnosti federacije močno zmanjšane, okrepljena pa je vloga republik in pokrajin
  - z zaostrovanjem ekonomskih, političnih, socialnih in mednarodnih odnosov so se jasneje pokazale pomanjkljivosti delovanja organov federacije → najvažnejše odločitve se sprejemajo zunaj Zvezne skupščine (sprejemajo jih izvršni državni organi in izvršno- politični organi ZKJ
- Predsednik republike:** SFRJ predstavlja v državi in v tujini, opravlja tudi druge politično- izvršne funkcije ter je vrhovni poveljnik oboroženim sil v Jugoslaviji
- mandat 4 leta in nato izvoljen še za en mandat → ta ustavna omejitev pa ni držala za Tita
  - po Ustav SFRJ je predsednika Republike v njegovi odsotnosti nadomeščal podpredsednik Republike → ta funkcija ukinjena z amandmajem V. iz leta 1967
  - predsednik republike ni več predsednik ZIS vendar ima določena pooblastila

- njegov položaj in vloga sta se spremenila 1971 z amandmajem XXXVII.: istočasno postane tudi predsednik Predsedstva SFRJ; z istim amandmajem se mandat predsednika republike podaljša na 5 let
- novo: lahko skliče in vodi skupne seje oz. zasedanja Predsedstva SFRJ in ZIS, lahko ustanovi Vojaški komite
- v obdobju zaostrenih ekonomskih, socialnih, političnih in mednacionalnih odnosov, se je njegova vloga tudi v praksi okrepila
- Predsedstvo SFRJ:** ustanovljeno z amandmajem XXXVI. 1971 na iniciativo Tita (že 1970 ter opozoril na pomembnost mednacionalnih in meddržavnih odnosov ter v sklopu ustavnih sprememb predlagal uvajanje Predsedstva SFRJ kot samostojnega organa federacije)
- potreba po organu, ki bo opravljal funkcijo šefa države z enakopravno zastopanostjo vseh republik in AP; ustanovitev takega organa bi preprečilo boj za oblast, ko bo Tito prenehal opravljati funkcijo Predsednika Republike
- pripomoglo bi k okrepitvi kolektivnega dela in odgovornosti
- Amandma XXXVI. Je odločil, da Predsedstvo predstavlja Jugoslavijo v državi in v tujini, v okviru svojih pravic in dolžnosti, usklajuje skupne interese republik oz. AP, Zvezni skupščini predlaga osnovne smeri politike, spremembe ustave, sprejemanje zakonov in drugih splošnih aktov; predlaga kandidata za predsednika ZIS, predsednika in sodnike Ustavnega in Vrhovnega sodišča Jugoslavije, izvolitve in razrešitev članov Svetov federacije, postavi in odpokliče ambasadorje in poslance SFRJ;
- Predsedstvo SFRJ je najvišji organ vodenja in poveljevanja oboroženih sil SFRJ
- nekaterih funkcij pa predsedstvo SFRJ ne more opravljati dokler obstaja funkcija Predsednika Republike
- sestava: predsedniki skupščin in pokrajin in po 2 iz vsake republike (izbrale republiške in pokrajinske skupščine)
- voli se na vsakih 5 let in nato Predsedstvo izvoli predsednika in podpredsednika za obdobje 1 leta
- Zvezna skupščina proglasi volitve in objavi sestavo Predsedstva SFRJ, člani Predsedstva pa zaprisežejo pred njo
- posebno pomembna vloga pri usklajevanju stališč med republikami in pokrajinami
- Zvezni izvršni svet:** ja organ Zvezne skupščine kateremu je zaupana politično- izvršna funkcija v okviru pravic in dolžnosti federacije
- sestavljen iz predsednika in določenega števila članov izvoljenih glede na položaj
- kandidata za predsednika ZIS predlaga predsednik republike → nato Zvezni svet skupščine izbere med kandidati
- ZIS se voli na 4 leta ; enakopravna nacionalna zastopanost
- člani predsedniki republiških izvršnih svetov, zvezni državni sekretarji in drugi zvezni funkcionarji
- glede na Ustavo je ZIS podrejen in odgovoren Zvezni skupščini, ki jo obvešča o svojem delu
- razlika: Ustava SFRJ je določila, da notranja organizacija in delo ZIS ne predpisuje več samo ZIS ampak tudi Zvezna skupščina z zakonom
- ZIS pa lahko ponudi svoj odstop v primeru, da Zvezna skupščina sprejme kak predlog ali zakon navkljub negativni obrazložitvi ZIS
- dosledno je podrejen Skupščini
- poseben položaj v ZIS ima njegov predsednik → funkcija mandatarja pri sestavi ZIS in možnost razrešitve določenih izvoljenih članov
- ena najpomembnejših pristojnosti ZIS v tem obdobju bilo predlaganje in politike in aktov Zvezni skupščini
- 1968 moral odgovarjati za svojo zvestobo v Zvezni skupščini

- posebno funkcijo imela poslanska vprašanja
- ZIS v začetku 1971 dobil posebna pooblastila v zvezi z izvajanjem programa ekonomske stabilizacije
- pomembne spremembe sestave, pristojnosti in položaja ZIS vsebujejo amandmaji 1971 → Amandma XXXVIII. Zvezni sekretarji, ki upravljajo z Zveznimi sekretariati so člani ZIS; tudi v ZIS se voli iz vsake republike enako število članov in odgovarjajoče število iz pokrajine

→ novost: za svoje delo odgovarja Predsedstvu SFRJ

- ZIS dobiva pomembne funkcije v postopku usklajevanja stališč republik in AP
- ustanavlja medrepubliške komiteje (vodijo posamezni člani)
- 1971 okrepljen položaj in razširjene so pristojnosti ZIS

Zvezna uprava: opravljala posle v pristojnosti federacije

- Ustava SFRJ razlikuje 3 vrste zveznih organov uprave: državne sekretariate in druge državne organe, Zvezne sekretariate in druge Zvezne organe, organe uprave kot so komiteji, zavodi, uprave, direkcije, komisije in drugi organi in organizacije ki se ukvarjajo z vprašanji, ki so pomembna za federacijo

- Dva državna sekretariata: za notranje zadeve in narodno obrambo

- Ustava SFRJ je bolj odločno kot Ustavni zakon 1953 poudarila samostojnost zveznih organov uprave → ZIS smel preklicati predpis kakšnega zveznega organa le če je ta bil v nasprotju z zakonom

- Cilj: omogočiti operativnost in delavnost okrepiti odgovornost do Zvezne skupščine in ZIS → amandmaji 1971 so ukinjili razlike meddržavnimi in zveznimi sekretariati

- 1971 sprejet Zakon o organizaciji in delovnem področju zveznih organov uprave in zveznih organizacija

- prevladujoča vloga države, posebej povezane na področju ekonomskih odnosov

- Ustava pomenila načelno potrditev samoupravljanja in s tem impulz za aktiviranje delavnih mas v družbenem samoupravljanju

- poleg državnih centrov so formirani tudi novi, samostojni centri ekonomske in politične moči, ki so povezani z vodstvom velikih delavnih organizacij odločali v imenu delavcev

- cilji gospodarske reforme: doseganje večje produktivnosti v gospodarstvu, preprečevanje ekonomsko neopravičenih investicij in nerentabilno subvencioniranih izvoznih projektov

- izkazalo se je da cilji ustavnih in gospodarskih reform niso izvedljivi brez globljih demokratičnih družbenih sprememb

- Amandmaji 1971: XXI., XXII., XXIII.= t.i. delavski amandmaji so spodbudili samoupravno organiziranje in odločanje prek **OOUR**

- tudi na I. in na II. Kongresu samoupravljalcev v Sarajevu 1971 stališče, da je treba omejiti vlogo organov družbeno-političnih skupnosti, bank in drugih nosilcev finančnih sredstev izven proizvodne sfere v zvezi z odločanjem o razširjeni produkciji, ki bi vsa morala biti pod nadzorom združenega dela

- objektivno različni interesi republik in pokrajin se niso uspešno usklajevali na zvezni ravni → nastajali so medrepubliški spori zaradi različnih ekonomskih interesov povezanih z nekontroliranim razpolaganjem s sredstvi bivših zveznih fondov v okviru bank in podjetij

Ustava SFRJ 1974: 21. 2.1971 jo je proglasil za veljavnega Svet naroda → prevzela je strukturo Ustave 1963 in njenih amandmajev

- vsebuje tudi več novosti od katerih se najvažnejše nanašajo na delegatski sistem in spremembo strukture skupščin vseh družbeno-političnih skupnosti

Osnovna načela ustave SFRJ: vsebujejo in predstavljajo temelje normativnemu delu ustave

- temelj federativne ureditve Jugoslavije so: pravice vsakega naroda do samoopredelitve vključno s pravico do odcepitve

- osnovna načela so dopolnjena s stališči o narodnostih

- funkcije federacije: so razširjene s stališči o uresničitvi in zavarovanju samoupravnega karakterja socialističnih družbenih odnosov in sistema, skupnih interesov delavske klase, sistema družbeno-ekonomskih odnosov in enotna osnova političnega sistema
- ustava prevzema stališče Amandmaja XX. 1971 o odnosih v federaciji
- poudarjene so temeljne karakteristike družbene ureditve
- osnovne karakteristike socialističnih odnosov družbeno lastništvo sredstev za proizvodnjo,...
- družbena lastnina je garancija položaja samoupravno organiziranih delavnih ljudi, ki onemogoča njihovo izkoriščanje in odtujevanje od sredstev za proizvodnjo
- osvobajanje dela je ustavna kategorija
- samoupravljanje je definirano kot pravica vsakega delavnega človeka da enakopravno z drugimi delanimi ljudmi odloča o svojem delu
- bolj detajlno je urejeno in razčlenjeno združevanje dela in sredstev, pri čemer so posebej poudarjena združevanje delavcev v **OUR**
- sistem ima klasni karakter, utemeljen je na samoupravni demokraciji kot specifični obliki diktature proletariata
- cilj: razvoj družbe kot svobodne skupnosti proizvajalcev
- funkcije oblasti in upravljanje z drugimi družbenimi posli v družbeno- političnih skupnostih opravljajo njihove skupščine
- stališča o svoboščinah, pravicah in dolžnostih človeka in državljana → prvič v posebnem oddelku v Ustavu 1974
- mednarodni odnosi: Jugoslavija kot neodvisna, nevrščena in odprta družbena skupnost → se ne vmešava v notranje zadeve drugih držav
- Normativni del ustave 6 delov: prvi- SFRJ; drugi- družbena ureditev; tretji- odnosi v federaciji; četrti- organizacija federacije; peti- sprememba ustave SFRJ in šesti- prehodne in končne odredbe
- ustava SFRJ je poizkus izpostavljanja stroge meje med oblikami neposredne in posredne demokracije ter afirmiranje celotno določene neposredne samoupravne demokracije
- najvažnejša načela na področju političnega sistema pripadajo skupščinski in delegatski sistem
- novost: vključevanje skupščin skupnih interesnih skupnosti (ki se ustvarjajo v izobraževanju, znanosti, kulturi, zdravju, socialni zaščiti) v delo skupščin družbeno- političnih skupnosti, one so 4. svet → v skupščinah se namesto več svetov delavnih skupnosti oblikujejo enotni sveti združenega dela
- ustava ima detajlno ureja položaj, način izobraževanja, sestava in pristojnosti skupščine in njim odgovornih organov v republiki, pokrajini, občini.
- razlika: ponovno določen enoten kolegialen izvršni organ tudi za nivo občin
- novost: razširjene tiste pravice, ki izhajajo iz družbenega samoupravljanja in se ne omejujejo samo na klasični odnos med državo in posameznika
- Ustava SFRJ: oborožene sile ščitijo neodvisnost, suverenost, teritorialno celoto
- kljub procesu obsežnega prenašanja pristojnosti federacije na republike, pokrajine, občine in samoupravne organizacije in skupnosti, ki se je začel že 1953, skupni interesi ki jih določa Ustava 1974 še vedno zelo obsežni
- novost: odredbe o pravicah in dolžnostih federacije se ožijo, detajlno je določena možnost vpliva republik in pokrajin na odločanje v federaciji
- Federacija ima naslednje organe: Skupščina SFRJ, predsedstvo SFRJ, predsednik republike, ZIS, zvezni organi uprave, Zvezno sodišče, Zvezno javno tožilstvo, zvezni družbeni pravnik samoupravljanja in Ustavno sodišče Jugoslavije

Skupščina SFRJ: organ družbenega samoupravljanja in najvišji organ oblasti v okviru pravic in dolžnosti federacije

- njen položaj in funkcije so načeloma enake kot skupščine drugih družbeno-političnih skupnosti
- z ustavo 1971 SFRJ so temeljno spremenjene struktura, sestava in način odločanja Skupščine SFRJ → namesto 5 svetov Skupščine SFRJ uvajajo samo 2: Zvezni svet in Svet republik in pokrajin → s tem se je struktura Zvezne skupščine približala dvodomni strukturi značilni za federativno urejene države

Zvezni svet: potrjuje osnove notranje in zunanje politike SFRJ, razen ekonomskih odnosov s tujino; sprejema zvezne zakone razen tistih ki jih sprejema Svet republik in pokrajin; sprejema proračun federacije

- drugi dom potrjuje skupen obseg proračuna federacije

Svet republik in pokrajin: ima ustavno funkcijo da zavaruje usklajevanje stališč skupščin republik in pokrajin na področjih, ki se nanašajo na zvezne zakone in druge splošne akte na osnovi soglasju s temi skupščinami

- Zvezni svet in Svet republik in pokrajin odločajo enakopravno samo glede nekaterih vprašanj
- odločitve se sprejemajo na ločenih zasedanjih/ sejah vendar morajo biti enake/podobne
- Svet republik in pokrajin odloča na seji na kateri so zastopane vse delegacije skupščin republik in pokrajin in na kateri prisostvuje večina delegatov
- z Ustavo 1971 je težišče uglasovanja in sporazumevanja republik in pokrajin preneseno v skupščine
- skupščina SFRJ neposredno, poleg zakonodajne funkcije, opravlja tudi del izvršne funkcije; z zakonom je pooblaščen da uvaja politiko izvrševanja zveznih zakonov in drugih splošnih aktov in obveznosti zveznih organov v njihovem izvrševanju
- najbolj samostojen položaj od skupščine ima Predsedstvo SFRJ

Predsednik republike: je institucija, ki je skoraj v celoti prevzeta iz Ustave SFRJ 1963 in Amandmaja 1971; zadržan je položaj, način izbire, pristojnosti in odnos predsednika republike do drugih organov federacije; osnovna karakteristika o predsedniku republike je vezana na osebnost Josipa Broza- Tita → njegov mandat je bil neomejen (dosmrten)

- s prenehanjem funkcije predsednika republike vse njegove dolžnosti preidejo na Predsedstvo SFRJ
- na predlog skupščin republik in pokrajin je bil predsednik republike 1974 izbran/ izvoljen v skladu z odredbami Ustave SFRJ, s tajnim glasovanjem; njegove funkcije so bile določene z Ustavo SFRJ
- z Ustavo SFRJ je dovoljeno, da predsednik republike posamezne vodilne posle in posle poveljevanja oboroženim silam prenese na zveznega sekretarja za narodno obrambo, posamezne posle pa na Predsedstvo SFRJ; v praksi je občasno s komentarji obveščal Skupščino SFRJ o problemih notranje in zunanje politike in o stanju v SFRJ

Predsedstvo SFRJ: je v glavnem ohranilo enako ustavno funkcijo kot je bila potrjena z amandmaji 1971; je kolektivni nosilec funkcije predsednika SFRJ

- glede na ustavo SFRJ 1974 so osnovne funkcije Predsedstva da predstavlja SFRJ v državi in v tujini; skrbi za usklajevanje skupnih medrepubliških interesov zaradi uresničevanja narodne in nacionalne enakopravnosti
- število članov Predsedstva se je bistveno zmanjšalo: 1 predstavnik iz vsake republike in AP in po položaju predsednik ZKJ; posamezni član izvoljen na republiški oz. pokrajinski skupščini na skupni seji vseh njenih svetov s tajnim glasovanjem; republiške in pokrajinske ustave na različen način opredelile odgovornost članov Predsedstva SFRJ
- Novost: v sestavi Predsedstva SFRJ je njegov član po položaju tudi predsednik ZKJ, kar je narekovalo usklajevanje funkcije politične koordinacije in usklajevanje interesov republik in pokrajin, izražen ustavni položaj in vloga delavske klase in ZKJ- njene revolucionarne avantgarde

- *Predsedstvo SFRJ deluje na osnovi usklajevanja stališč svojih članov, vendar odločitev sprejemajo z večino glasov, kakor je določeno s Poslovnikom o delu Predsedstva SFRJ*
- *odgovornost Predsedstva določena s splošnim načinom njegove kolektivne odgovornosti*
- Zvezni izvršni svet:** *izvršni organ Skupščine SFRJ v okviru pravic in dolžnosti federacije, odgovorno ji je za stanje na vseh področjih družbenega življenja, izvajanje politike, izvajanje zveznih zakonov, drugih predpisov in splošnih aktov Skupščine in usmerjanje in usklajevanje dela zveznih organov uprave*
- *Ustava 1974 definira ZIS kot izvršni organ Skupščine, Ustava SFRJ 1963 pa je zagotavljala, da ZIS opravlja politično- izvršno funkcijo*
- *ZIS ima poudarjene pristojnosti do zveznih organov uprave, katerih vodstvo so po pravilu njegovi člani*
- *na zmanjševanje vloge ZIS na izvršno funkcijo vpliva uvajanje Predsedstva SFRJ in prenašanje pristojnosti medrepubliškega usklajevanja, na področju ekonomske politike z mednarodnih komitejev na Svet republik in pokrajin*
- *Pristojnosti ZIS so določene z Ustavo*
- *predsednika volijo sveti Skupščine SFRJ na predlog Predsedstva, člane ZIS na predlog kandidatov za predsednika in na osnovi mišljenja Komisije Skupščine SFRJ za volitve in imenovanja*
- *ZIS dela in odloča o vprašanjih iz svoje pristojnosti na sejah/zasedanjih, odloča z večino glasov prisotnih na seji; izjema so predpisi o začasnih ukrepih → predpisano je da se te odločitve sprejemajo z večino glasov vseh članov Sveta*
- *ZIS ima pomembne funkcije v odnosu do Skupščine SFRJ*
- *z Ustavo SFRJ 1974 je prepovedano neposredno vplivanje in pritisk na člane ZIS; člani ZIS in zvezni funkcionarji so izključno odgovorni organom federacije in pri opravljanju svoje funkcije ne smejo sprejemati smernice in naloge organov in funkcionarjev drugih družbeno- političnih skupnosti, niti delovati/ukrepati po smernicah in ukazih*
- *kot predlagalec zakonov in drugih aktov o katerih Svet republik in pokrajin odločajo na osnovi soglasja, je ZIS nosilec predhodnega usklajevanja stališč med republikami in pokrajinami*
- *zaradi ekonomske krize je ZIS povečal in razširil obseg svoje aktivnosti, v Skupščini pa se je okreпил kritični odnos do njegovega dela; v praksi se je tesno povezal s Predsedstvom SFRJ*
- *z Zakonom o osnovah družbenih svetov in o zveznih svetov (20.7.1979) so ustanovljeni zvezni družbeni kot pomembni organi predhodnega usklajevanja stališč in reševanja odprtih načelnih in sistemskih vprašanj: Zvezni družbeni svet za vprašanja družbene ureditve, Zvezni družbeni svet za gospodarski razvoj in ekonomsko politiko in Zvezni družbeni svet za mednarodne odnose. To so bila skupna svetovalna telesa organov federacije, republik in AP ter družbeno- političnih organizacij v federaciji*
- *zvezni organi uprave opravljajo upravne, strokovne in tehnične posle na določenih področjih in v okviru pravic in dolžnosti federacije → z ustavo so določena samo osnovna vprašanja in pristojnosti tega organa*
- *zvezna uprava je odgovorna ZIS in neposredno Skupščini SFRJ, vendar voditelji najvažnejših organov uprave so imenovani izmed članov ZIS*
- *1974 se je formiralo 7 zveznih sekretariatov: za zunanje zadeve, narodno obrambo, notranje zadeve, trg in cene, finance, zunanjo trgovino, pravosodje in javno upravo*
- *konstituirano je 11 zveznih komitejev: za družbeno načrtovanje, energetiko in industrijo, promet in povezave, turizem, ekonomsko sodelovanje z državami v razvoju, delo in zaposlovanje, vprašanje borcev in vojnih invalidov, zdravstvo in socialno zaščito, znanost in kulturo, poljedelstvo (kmetijstvo) in za informiranje*
- *1976 formiran komite za zakonodajo*
- *organizacijska struktura zvezne uprave je zamenjana aprila 1989; ukinjeni so zvezni komiteji, funkcije zveznih organov uprave opravlja 12 zveznih sekretariati (za zunanje zadeve, narodno obrambo, notranje*

zadeve, finance, ekonomske odnose s tuhino, trgovino, energetiko in industrijo, promet in povezave, kmetijstvo, razvoj, delo, vprašanje borcev in socialna politika, za pravosodje in upravo)

- Zakon o združenem delu 1976 konkretiziral in razčlenil ustavne odredbe, ki se nanašajo na samoupravljanje delavcev združenega dela, dohodkovne odnose, svobodno menjava dela in samoupravno interesno organiziranje, samoupravno sporazumevanje in družbeno dogovarjanje, ... → zamenjan z drugimi zakoni 1989 in 1990, ki so izražali reforme družbeno-političnega sistema Jugoslavije

- za razvoj družbeno-političnega sistema je ilustrativna študija E. Kardelja: *Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja* (1977)

- na VIII. Kongresu SSJ (ZSJ) 1978 se je Tito zavzel za doslednejše uresničevanje kolektivnega dela in odgovornosti, kar bi pripomoglo k demokratizaciji samoupravnih in političnih organov in preprečil dominacijo liderskih in drugih nezdravih ambicij posameznikov → Titova spodbuda doslednejši uporabi kolektivnega dela, kolektivnih organov oblasti in samoupravljanja dobila neposredni ustavni izraz 1981 z amandmaji I- VIII. na ustavo 1974

- v amandmaju I je poudarjeno da vsi organi oblasti in samoupravljanja in drugi nosilci samoupravnih, javnih in drugih družbenih funkcij delujejo v interesu delavske klase in vseh delavnih ljudi

- organi oblasti in samoupravljanja delujejo v okviru svojih pravic, dolžnosti in odgovornosti → potrebno, da delujejo tako, da je mogoč družben nadzor nad njihovim delom

- izpuščena je možnost volitev članov ZIS za tretje mandatno obdobje, katero je kot posebnost dopuščala Ustava SFRJ 1974

- praksa uresničevanja kolektivnega dela in odgovornosti je pokazala, da krajšanje mandatnega obdobja ima lahko negativne posledice, ker še posebej v primeru številnih kolektivnih organov, onemogočajo kontinuirano delo teh organov in osebno odgovornost nosilca predsedniške funkcije

- z amandmaji IX- XLVIII 1988 je zamenjana in dopolnjena Ustava SFRJ iz 1974

V začetku 80-ih so se pojavile obsežne in zaostrene polemične razprave o tem oz. koliko je ustavni sistem povzročil ekonomsko krizo v Jugoslaviji, ali so deformacije v uresničevanju političnega sistema posledica napačnih načel in odredb ali pa so posledica nedoslednega uresničevanja ustavnega sistema, ali je potrebno spremeniti politični sistem in njegove ustavne temelje, ali je z uspešno subjektivno aktivnostjo možno zavarovati njegovo dosledno uresničevanje

- dokument Kritična analiza funkcioniranja političnega sistema socialističnega samoupravljanja je nastal na iniciativo Predsedstva SFRJ v okviru delovanja Zveznega družbenega sveta za vprašanje družbene ureditve konec 1985 vsebuje spremembe političnega sistema

- na osnovi Kritične analize in javne razprave o njej je Predsedstvo SFRJ pripravilo Predlog k pristopu spremembe Ustave SFRJ → ob sprejetju predloga in javni razpravi o Načrtu ustavnih amandmajev, ki ga je spotoma pripravila Komisija za ustavna vprašanja Skupščine SFRJ, so se obnavljala stara nasprotja in polarizacije

- na osnovi take polarizacije v javni razpravi o Načrtu ustavnih amandmajev je Komisija za ustavna vprašanja Skupščine SFRJ pripravila pomembno spremenjen Predlog amandmajev

- Amandmaji IX- XLVIII. na Ustavo SFRJ 1974 so bili sprejeti 25.9.1988: vnašajo največ sprememb v družbeno- ekonomsko ureditev → prinašajo krepitev odgovornosti združenih delavcev pri upravljanju sredstev družbenega lastništva, ...

- umaknjeno je strogo ustavno omejevanje lastniške pravice na stanovanja, poslovne prostore, kmetijska zemljišča, ...

- sprememba političnega sistema z amandmaji 1989 omogočajo enostavnejše in racionalnejše delovanje političnega sistema, posebej v samoupravnih in družbeno-političnih skupnostih

- najvažnejša sprememba: uvajanje neposrednih volitev v Skupščine družbeno-političnih skupnosti

- uveden 4- letni mandat funkcionarjev skupščine SFRJ in predsednika Ustavnega sodišča Jugoslavije
- široka podpora spremembe Ustave kar se tiče odnosov v ZR Srbiji